Cenzura a represe v akademickém prostředí

IČL

Cenzura a represe v akademickém prostředí

Jan Klán, (ed.)

Praha 2023

Copyright © Institut české levice, z. ú., 2023

© Josef Zumr, Petr Drulák, Ladislav Hohoš, Emil Višňovský, Daniel Veselý, Marek Hrubec, Martin Brabec, Peter Dinuš, Luboš Blaha, Radoslava Brhlíková, Redakce Literárních novin, 2023

ISBN 978-80-908974-1-0 (online, pdf)

Obsah

Jan Klán, Úvodní slovo: Cenzura a represe v akademické sféře…..*4*

Redakce LtN, Globální spory a místní akademické souvislosti: vytváření nových vědeckých disidentů…..*7*

Josef Zumr, Obrana akademických svobod…..*16*

Petr Drulák, Akademie věd mezi pluralitou a totalitou…..*18*

Ladislav Hohoš, Proti cenzúre. Spolupráca medzi európskymi, americkými a čínskymi vedcami…..*21*

Emil Višňovský, Mediálne *verzus* akademické praktiky…..*24*

Daniel Veselý, Kauza vědce „ve službách Číny“ aneb Zloděj křičí, chyťte zloděje…..*28*

Marek Hrubec, Intervence v akademické sféře…..*33*

Martin Brabec, Příčiny omezování akademické svobody…..*40*

Peter Dinuš, Represia v akadémii vied…..*49*

Luboš Blaha, Kedy začneme páliť nepohodlné knihy?…..*66*

Radoslava Brhlíková, K slobode publikovania – cenzúra v 21. storočí …..*78*

Úvodní slovo: Cenzura a represe v akademické sféře

Jan Klán

Cenzura a represe jsou sice v akademickém prostředí dlouhodobě skloňovanými tématy, ale jejich palčivost dnes neúměrně stoupá. Tento úpadkový stav ve vědecké sféře odráží širší snahy o omezování svobody projevu ve veřejném prostoru za aktuálních vlád, které vládnou v České a Slovenské republice – jedná se zejména o období let 2021–2023, případně dále.

Tento úpadkový stav již vysvětlovali vědci z Centra globálních studií při Akademii věd České republiky. Definovali jej jako opožděné následování tendencí z USA, kde se podobně cenzurní a represivní snahy začaly projevovat již o několik let dříve. Od té doby se tyto tendence přenášejí do různých západních a s nimi provázaných zemí, včetně některých zemí Evropské unie. Přestože podstata tohoto problému má již delšího trvání, nedávné příčiny tohoto stavu lze vystopovat v úpadku politického a ekonomického systému USA. Zejména v cyklických krizích, které byly zvýrazněny velkou finanční krizí roku 2008. Tato krize nebyla dodnes překonána a vyřešena, byla pouze dočasně utlumena. Tyto problémy se následně promítly v době pandemie onemocnění COVID – 19. Od té doby opět vystupují do popředí ve spojení s narůstajícím dluhem USA a v důsledku krize, která je definována ozbrojeným konfliktem na Ukrajině a snahou zemí EU postihnout ekonomickými sankcemi postihnout Rusko, a částečně i Čínu.

V době krize roku 2008 a v letech následujících výrazně rostly ekonomiky velkých rozvojových zemí v čele s Čínou, které jsou dnes sdruženy v uskupení BRICS, přičemž kontroverzní reakce USA na sebe nenechaly dlouho čekat. Antičínské postoje mnohých politiků a médií (většinou z jedné části pravicového politického spektra), spory o různé válečné konflikty, znevažování protestních hlasů občanů proti asociálním vládám a další příčiny způsobují ohrožování svobod projevu a vědeckého bádání v tuzemském prostředí i v některých dalších evropských zemích.

V České republice a na Slovensku dochází k cenzurnímu osočování mnohých akademických pracovníků. Jako příklad můžeme uvést Petra Druláka, Marka Hrubce, Martina Brabce, Svatopluka Zemana, Miroslava Ševčíka, Luboše Blahy, Petera Dinuše a jejich spolupracovníků. Samozřejmě, že k omezování svobod projevu a akademického bádání docházelo i dříve, neboť každý systém má určité meze, ale tyto negativní trendy v posledních letech české a slovenské politiky vyústily do takového obludného rozměru, který zde nebyl desítky let.

Lze uvést dvě politicky vykonstruované kauzy, které se týkají více vědců na jednom pracovišti. První je případ M. Hrubce a jím vedeného Centra globálních studií v Praze, které bylo zrušeno. Druhou kauzou je případ L. Blahy a P. Dinuše a jím vedeného Ústavu politických vied v Bratislavě. Tyto události se nedotýkají jen jich samotných, ale zasahují i jejich další spolupracovníky. Dnes mohou někteří z těchto renomovaných vědců na svých pracovištích sice stále pracovat, ale pouze na omezených tematických analýzách. Mnozí další už práci nemají a byli z akademického prostředí propuštěni. Ve své práci ale

nijak nepolevují. Pokračují v disentu ve spolupráci jak s místními a zahraničními kolegy, tak s jejich pracovišti. Podobně jako v jiných dobách, kdy byla potlačována svoboda projevu a bádání.

*

Čtenáři mohou díky tomuto svazku příspěvků získat souhrnnější představu o daném tématu. Některé z článků byly už publikovány, jiné zde vycházejí poprvé. Zde přinášíme soubor článků, které dohromady představují kritickou reflexi autoritářských tendencí, jimiž se v posledních letech ubírají zdejší politika, média akademická sféra. Soubor obsahuje různě dlouhé texty, které odrážejí různé potřebné záměry jejich autorů, jež se v čase postupně objevovaly.

Publikováním těchto textů poskytujeme také dobový dokument, kterým se po změně politické situace bude – jak doufáme – zabývat budoucí rehabilitační skupina, která očistí napadené akademické pracovníky, odškodní je a umožní jim přinejmenším obnovení jejich původní vědecké působnosti v daných institucích, které budou patřičně revitalizovány.

Globální spory a místní akademické souvislosti

Vytváření nových vědeckých disidentů

Redakce literarky.cz

Zatímco ještě nedávno si humanitní a sociální vědci občas stěžovali, že jsou politiky většinou přehlíženi a ignorováni, v poslední době se naopak stává, že je o některé z nich až příliš velký zájem. Dokonce se objevují cenzurní tendence a potlačování působení vědců. To je nesporně varovný signál. Skutečností je, že se nově nastavují vztahy mezi velmocemi – USA, Ruskem a Čínou. V Česku se tak rozezněly různé „zpěvy nenávisti“, jak uvedl Václav Bělohradský, přičemž jeden z nich míří na Čínu.

Zapadá do toho akademická kauza filozofa a sociologa Marka Hrubce, která otevírá problém ohrožování svobody vědeckého bádání pod ideologickými a politickými sinofobními vlivy. Literární noviny a jejich web Literárky se do toho trochu namočily, a proto jsme se pokusili vše rekapitulovat. Kauza velmi výstižně vypovídá o horkém současném tématu rozsáhlého výzkumného programu „Globální konflikty a lokální souvislosti“, který Marek Hrubec donedávna vedl na osmi ústavech Akademie věd a proč byl z jeho vedení odvolán. Stejně jako už nesmí být ředitelem Centra globálních studií na Filosofickém ústavu Akademie věd. Centrum bylo zrušeno a někteří přitom přišli o práci, konkrétně experti na Čínu, Rusko, Latinskou Ameriku a arabské země. Případ lze dobře zrekonstruovat na základě dosavadních vyjádření

zúčastněných aktérů, včetně stanoviska Filosofického ústavu a M. Hrubce.

Kauza začala po podzimních volbách do Sněmovny Parlamentu ČR v roce 2021 při ustavování pravicové koaliční vlády, kdy na Akademii věd zaznělo zpochybnění Literárních novin a webu Literárky jako vhodného prostoru pro uveřejnění audio-rozhovorů pracovníků a spolupracovníků Hrubcova výzkumného programu. Vzápětí o věci začal psát noviny Aktuálně, který se profiluje svým zpravodajským, politickým a obchodním zaměřením, včetně kritiky předchozí středo-levicové české vlády, Ruska, Číny a dalších zemí. Je pochopitelné, že portál navazuje na politické a komerční preference svého vlastníka Zdenka Bakaly, amerického a českého podnikatele žijícího ve Švýcarsku. To je samozřejmě v prostředí plurality názorů možná profilace. Jen takový profil není možné vydávat za neutrální, zvláště toto médium zveřejňuje občas také manipulativní a vyhrocené články.

Noviny Aktuálně zpochybnily mimo jiné i publikování překladů článků z čínských novin v Literárních novinách. Skutečnost je taková, že Literární noviny byly důležitým médiem již v 60. letech při demokratizaci socialismu a jsou dodnes známy svojí názorovou pluralitou a publikováním nejen českých textů, ale také překlady článků z různých zemí. Literární noviny publikovaly rozhovory například z Die Zeit, La Stampa nebo Der Spiegel. Také byly vydány tematické přílohy o národních literaturách a kulturách, například o švédské, dánské, norské, německé, čínské, izraelské ad. Noviny jsou po dlouhá leta platformou na uveřejňování článků řady významných vědců z Akademie věd i odjinud, přičemž Marek Hrubec byl vloni dokonce ředitelem Filosofického ústavu oceněn Cenou za popularizaci za rok 2020 za

napsání a editování článků právě v Literárních novinách a v překladech do angličtiny a čínštiny. Těžko zde tedy vidět nějaký problém. Avšak zatímco vedení ústavu publikování článků Marka Hrubce v Literárních novinách a dalších médiích nejprve pochválilo udělením ocenění, poté pod tlakem mediální kauzy je už přestalo nepovažovat za vhodné. Není takovéto zpochybňování toho, co a kde publikuje, snahou o klasickou ideologickou cenzuru? Nepřipomíná to až příliš návrat k autoritářským praktikám?

Noviny Aktuálně ale šly ještě dál a upozornily například na mezi vědci známý fakt, že Marek Hrubec je podobně jako jiní respektovaní vědci ze zemí střední Evropy členem mezinárodní akademické rady China-CEE Institute, který je legálně registrován v Maďarsku. Individuálně za svoji osobu se jednou za rok zúčastňuje zasedání rady a doporučuje, jak dále provádět výzkum. Čeští vědci byli novinami Aktuálně zpochybněni kvůli spolupráci s maďarským institutem a tím nepřímo s čínským státem, neboť tento institut zprostředkovaně komunikuje s Čínskou akademií společenských věd. Avšak vědci na Akademii věd ČR mají tuto spolupráci zajištěnou také nezprostředkovaně pomocí smluv s Čínskou akademií věd a Čínskou akademií společenských věd (a s dalšími institucemi v mnoha zemích) pro společnou realizaci projektů, podobně jako řada jiných vědeckých institucí v EU, USA a jinde ve světě. Paradoxní je, že zprostředkovaná spolupráce vadí, ale nezprostředkovaná přímá a intenzivnější nikoli. Neznalost věci zaslepuje.

Spolupráci mezi českou a čínskou vědou podpořil naposledy letos v září v rámci spolupráce Číny a zemí střední Evropy na Zhongguancum Forum také český velvyslanec v Pekingu, který připomněl, že to jsou

smlouvy mezi Čínskou akademií společenských věd, Čínskou akademií věd a Českou akademií věd, které umožňují mobilitu vědců. Opět tedy ani na tomto bodu není nic problematického.

Noviny Aktuálně přitom rády odsuzují různé instituce kvůli tomu, že spolupracují s údajně podezřelými čínskými organizacemi nebo firmami. Jak jsme již psali v našem jiném článku, podobně tyto noviny v listopadu kritizovaly také jednu vysokou školu v Českých Budějovicích za spojení s čínskou firmou Huawei, o níž také uvedl, že je podezřívaná ze špionáže. Vysokou školu v Českých Budějovicích napomínal za to, že si od této firmy vzala finanční dar na vzdělávání a stipendia pro studenty. Přitom samy tyto noviny paradoxně bere peníze za uveřejnění reklamních textů právě o formě Huawei (uveřejněných jen o tři dny později po kritice budějovické školy), kdy už podezření ze špionáže Aktuálně asi přestalo vadit. Kritika se mění v pokrytectví.

Dalším bodem, na který Aktuálně upozorňuje, je že pro zmíněný maďarský institut píše externě analýzy jeden badatel z Filosofické fakulty UK, který měl ve svém mládí před šesti lety neuvážené projevy. Soud, který celou záležitost projednával, nicméně dospěl k závěru, že tento mladý muž bude mít čistý trestní rejstřík a musí na něj být pohlíženo jako na neodsouzeného. Poté se stal běžným studentem a výzkumníkem, který byl integrován do společnosti a proměnil své politické názory. Také tento bod tedy ústí do prázdna.

Skutečným problémem ovšem je, že Aktuálně předstírá, že je nestranný a nereprezentuje ničí zájmy. Opak je pravdou. Noviny se jako svého zdroje odvolávají například na Sinopsis spadající pod AcaMedia. Tato společnost je ale většinově financována z National Endowment (NED). NED má nechvalnou pověst kvůli problematickému

zasahování do vnitřních poměrů různých zemí na mnoha kontinentech. Allen Weinstein, který zakládal NED, o své organizace uvedl: „Mnoho toho, co dnes provádíme, se před 25 lety uskutečňovalo tajně prostřednictvím CIA.“ To jistě není nic nestranného. V rámci plurality názorů je samozřejmě možné, že někdo prosazuje zájmy USA za finance USA, jen by se neměl v českých médiích tvářit neutrálně a měl by otevřeně přiznat tyto zahraniční zájmy. Navíc to jsou v současné kauze o Číně zájmy zastaralé, neboť vyjadřují hlavně dřívější konfrontační tón „America First“ Donalda Trumpa, který je nyní americkou administrativou kultivován a umírňován, přestože stále dochází ke sporům. Ostatně mnoho amerických občanů, vědců, novinářů i politiků je k tomuto konfrontačnímu přístupu velmi kritických.

A kdo platí Marka Hrubce? Oproti různým názorovým skupinám, které v České republice prosazují zahraniční zájmy, je Marek Hrubec placen z českých zdrojů Akademie věd a přispívá českým a evropským zájmům v rámci globální spolupráce. Na rozdíl od lidí, kteří rozdmýchávají spory, Marek Hrubec na základě vědeckých rozborů ve svých odborných i novinových textech přispívá k odstraňování globálních konfliktů. Lze snadno zjistit, že pracuje pomocí metody interkulturního dialogu a koncepce multilaterálních vztahů mezi různými zeměmi s identifikací společných hodnot a aktivit. Zároveň je znám svým zájmem o odstraňování chudoby a modernizační cesty, jež k tomu vedou v Evropě, Africe, Číně, Latinské Americe i jinde. Hrubcovo stanovisko, ať už prezentované ve vědeckých textech nebo popularizačně v novinových článcích, je v souladu také se závěry řady významných vědců a se záměry Organizace spojených národů, která je obecně respektována jako globální garance mezinárodních norem a objektivnosti.

Generální tajemník Antonio Guterres například píše o vztahu Číny a Afriky, na níž se Hrubec poslední léta zaměřoval: „Fórum o spolupráci Číny a Afriky je ztělesněním dvou velkých priorit OSN: prosazování férové globalizace a podporování rozvoje, který nikoho nenechá za systémem mezinárodních vztahů, který je založen na pravidlech za podpory silných multilaterálních institucí“; „Čína dosahuje pozoruhodného rozvoje v posledních letech, s bezprecedentním odstraňováním chudoby, a já doporučuji její závazek sdílet své úspěchy prostřednictvím různých iniciativ a jmenovitě Pásu a cesty (Belt and Road)“.

V čem je tedy problém? Mnozí lidé se podivují, proč pod ideologickými a politickými tlaky došlo v Akademii věd České republiky k odvolání Marka Hrubce z pozice ředitele Centra globálních studií a koordinátora velkého výzkumného programu realizovaného na řadě ústavů. Až do mediální kauzy, která nic nového nepřinesla, byl Hrubec se svými vědeckými týmy pozitivně hodnocen. Vedení Filosofického ústavu požadovalo, aby se případem zabývala etická komise. Legitimní je otázka, proč nejprve Hrubce odvolali a teprve pak zkoumali. Platí snad presumpce viny?

Po vyšetření věci etickou komisí Akademie se ukázalo se, že jsme ve vysvětlení jednotlivých bodů případu měli pravdu. Za prvé, etická komise neuvedla, že by na publikování v Literárních novinách bylo něco závadného. Za druhé, nenašla nic problematického ani na tom, že Marek Hrubec je v prestižní mezinárodní vědecké radě výzkumného ústavu v Budapešti, který je oficiálně registrován v Evropské unii a zkoumá vztahy mezi střední Evropou a Čínou. Za třetí, nenašla nic špatného na tom, že se uskutečnila spolupráce s badatelem z pražské

univerzity. Za čtvrté, nenašla nic špatného na tom, že Marek Hrubec publikuje také popularizační články v různých zemích světa, včetně Evropy a Číny. Za páté, doplnila jen účelově přidaný argument, aby se zřejmě vůbec něco našlo, a to že publikoval knihu v Číně. A to se etické komisi nelíbilo.

Výsledkem vykonstruované kauzy je, že Marek Hrubec nesmí na ústavu vést žádné týmy a projekty; také mu byl zrušen grant na výzkum mezi Evropou a Čínou, neboť toto téma patrně musí zůstat tabu. Může zůstat pouze řadovým vědcem a omezit svůj výzkum na abstraktní „neškodná“ témata. Zbytek může dělat v disentu nebo se zahraničními institucemi.

V mnoha zemích světa je známo, co Marek Hrubec dosud dělal. Svou vědeckou činností a vedením vědeckých týmů prováděl analýzy klíčových globálních rozporů a rozvíjel multilaterální dialog s mnoha vědci z Evropy, Asie, Ameriky i Afriky. Tím také přispěl dobrému jménu Centra globálních studií, Filosofického ústavu, Akademie věd, České republiky a Evropy ve světě.

Vědci to tady teď nemají lehké. Nejde jen o to, že tento případ zahájilo se svým politickým a ideologickým tlakem médium, které má vyhraněné zájmy. Svoji roli sehrála i změněná politická situace od parlamentních voleb, kdy se k moci dostala pravicová koalice. Ministryně nové vlády, v jejíž gesci je věda, a další se k případu vyjádřili ve „správném“ protičínském duchu. A vliv uplatnila i zdejší jednoznačně protičínská organizace, jejíž sponzoři pocházejí z USA. Je přitom lhostejné, jakými slovy se zdůvodňuje cenzura a omezování vědců a občanů.

Marek Hrubec odmítá omezování svobody vědeckého bádání, jak mu tuto svobodu garantuje Listina základních práv a svobod, jež je součást ústavního pořádku ČR. Jistě lidé a instituce mohou projevovat své etické a jiné názory, ale ty by společně s různými českými a zahraničními vlivy neměly narušovat ústavně garantované svobodné vědecké bádání. To si mnozí dobře uvědomují. Už se vzedmula vlna na podporu Marka Hrubce, kdy mnoho lidí podepsalo petici a své podpůrné dopisy na Akademii napsali osobnosti z Česka a dalších zemí v Evropě, Americe i Asii. Výjimkou nejsou ani nabídky, aby Marek Hrubec pokračoval ve svojí práci, kterou nyní nemůže vykonávat v českém prostředí, se zahraničními vědeckými institucemi. Není divu, že má zájem se více realizovat v zahraničí, neboť zakládal a rozvíjel globální studia v Česku a střední Evropě a vědecky se dobře etabloval na více kontinentech. Pikantní je, že na jedné straně na Hrubcův tým útočí místní organizace placená z USA, ale mnoho amerických vědců i vědců z dalších zemí kritizují kauzu a varují před omezováním ústavně garantované svobody vědeckého bádání a svobody slova. To je pozoruhodná vizitka pro zdejší Akademii věd a pro ČR na mnoho následujících let.

Dnes opět žijeme ve vyhrocené době. Nic ale netrvá věčně a dříve nebo později to naštěstí pomine. V České republice, respektive v Československu, jsme negativní i pozitivní politické zlomy zažili ve 20. století už vícekrát, ať už se týkaly monarchie, nacismu, kapitalismu nebo socialismu. Z dějin víme, jak to v době úpadku chodí. Nejenom vědci bývají propouštěni. Jiní mohou pracovat, ale jen na něčem. Spolupráce pak přichází ze zahraničních vědeckých institucí a disidenti se scházejí na bytových seminářích.

V některých zemích v některých obdobích bylo lákavé být reformistou, protože bylo možné se podílet na transformaci společnosti. Například v éře Gorbačovovy reformistické perestrojky ve střední a východní Evropě nebo v posledních 40 letech v Číně, kdy proběhla výrazná reforma směrem k tržnímu socialismu. V jiných zemích se ale transformace společnosti zadrhává a aktuální situace vytvářejí disidenty. Snowden nebo Assange by mohli vyprávět. Hlavně od globální ekonomické krize 2008 začínají být občané v našem civilizačním okruhu čím dál tím více nespokojeni, protože se mnohým z nich zhoršuje jejich životní úroveň. Jejich hlas však není některými vládami vyslyšen, spíše začíná být potlačován. To dopadá i na vědce. Začíná čas utahování šroubů a nového disentu. Ale nekončeme pesimisticky. Jak říkal Mahátma Gándhí na základě své zkušenosti: „Nejdříve Vás ignorují, pak se Vám smějí, pak s Vámi bojují a pak vyhrajete.“ Zdá se, že se teď u nás dostáváme do té předposlední fáze. Jsme přesvědčeni, že zanedlouho přijde čas na nápravu škod.

Obrana akademických svobod

Josef Zumr

Se znepokojením jsem sledoval, když se v souvislosti s vědeckou činností doc. Marka Hrubce, vědeckého pracovníka Filosofického ústavu AV ČR, hodnocení jeho práce dostává do sféry politické. K tomu by v zájmu akademických svobod nemělo docházet, ať je politická moc reprezentována jakýmkoli stupněm. Na své osobní kariéře to mohu doložit alespoň dvěma příklady a omlouvám se, že musím argumentovat právě takto a vracet se do vzdálené minulosti.

Ze své někdejší funkce místoředitele Filosofického ústavu a jako vědecký pracovník tohoto ústavu jsem byl politickou mocí ovládající ústav a celou Akademii bez náhrady počátkem sedmdesátých let dvacátého století propuštěn a po téměř dvacet let jsem byl nucen živit se jako překladatel ve "svobodném" povolání a vědou se zabývat jen po večerech. Po změně režimu v letech 1989-90 jsem byl většinou pracovníků obnoveného Filosofického ústavu zvolen za ředitele, ale po dvou letech po uveřejnění nelegálního seznamu spolupracovníků bezpečnosti odvolán prezídiem Akademie z funkce, ačkoli v policejních protokolech bylo výslovně uvedeno, že jsem nabídku spolupráce odmítl podepsat. Umožnilo mi to v Akademii alespoň dále pracovat a postupně zastávat i důležité funkce. Akademie se naštěstí postupně zbavovala různých politických tlaků a bylo by krokem zpět, kdyby jim měla znovu podléhat a vědecké bádání odsunovat na druhou kolej, což se týká případu Marka Hrubce.

Nesouhlasím se zrušením Centra globálních studií, které Marek Hrubec vedl. Mrzí mě, že v záležitosti Marka Hrubce nevítězí na Akademii věd rozum nad nejrůznějšími nevědeckými zájmy a že akademická věda je poškozována.

Akademie věd mezi pluralitou a totalitou

Petr Drulák

Konformismus s mocí akademii nesluší a věda bez plurality ztrácí svoji společenskou relevanci.

Akademie věd se před časem dostala pod tlak bakalovských médií. Její pracovník Marek Hrubec byl novinami Aktuálně obviněn z příliš blízkých kontaktů s Čínou. Hrubec se svými názory na Čínu vymyká českému mediálnímu mainstreamu představovanému veřejnoprávními a bakalovskými médii, která prosazují obraz Číny jako jednoho velkého koncentračního tábora. Na rozdíl od výzkumníků z pražské Filozofické fakulty UK podporovaných Taiwanem a sdružených ve spolku Sinopsis podporovaném americkými exportéry demokracie, vytvořil Hrubec na Akademii věd výzkumné centrum, které spolupracovalo s Pekingem. Jeho obraz Číny byl tudíž podstatně bližší oficiálnímu čínskému pohledu poukazujícímu na nesporné úspěchy čínského režimu v ekonomickém a sociálním rozvoji země.

V českých mediích byl téměř neviditelný, neboť ten je více méně ovládán výše zmíněnou sítí. Přesto byl mediálním strážcům české debaty o Číně trnem v oku. Strážcům pravdy nestačí, že mají naprosto exkluzivní přístup do české veřejné debaty, navíc potřebují likvidovat názorové oponenty. Varují před čínskou totalitou a sami používají totalitní praktiky. Svého času to poznal Miloš Balabán. Jeho výzkumné centrum na Karlově univerzitě bylo pod mediálním tlakem hlídačů před několika lety zrušeno, protože spolupracovalo s Pekingem. Spolupráce byla oficiální a nikdo netušil, že jde o přečin, sám Balabán musel z

univerzity odejít. Lze se obávat, že něco podobného dnes čeká i Hrubce. Byl odvolán z vedoucích funkcí.

Vyhlídky dobré nejsou. Před mnoha lety jsem zblízka pozoroval, jak se tato instituce vyrovnala s jiným nepohodlným případem. V roce 2010 byl v Praze známý kritik Izraele a významný americký profesor Norman Finkelstein. Měl mít přednášky na Akademii věd, Filozofické fakultě a Ústavu mezinárodních vztahů, který jsem tehdy vedl. Česká proizraelská lobby se zmobilizovala, aby přednáškám zabránila. Čekal mne nepříjemný telefonát z ministerstva zahraničí žádající, abych přednášku zrušil. Podobnému tlaku byl vystaven děkan Filozofické fakulty a vedoucí pracovníci Akademie věd. Nakonec to byla pouze Akademie věd, kdo přednášku zrušil, zbývající dvě se uskutečnily. Za připomenutí stojí, že odpor vůči nátlaku nevyžadoval žádnou zvláštní odvahu, organizátorům přednášek nehrozila ztráta zaměstnání ani pobyt v gulagu. Přesto tehdy činovníci Akademie věd dali přednost pohodlnému konformismu před obranou plurality.

Dnes opět rozhodují o pluralitě, tentokrát pod tlakem protičínské lobby. Svými prvními rozhodnutími v Hrubcově případu dali znovu najevo, že konformismus je jim blíže než pluralita. Svá rozhodnutí odůvodňují odkazy na jednostrannost Hrubcova počínání. Představitelé Akademie by si však měli alespoň pro jednou uvědomit svoji společenskou odpovědnost. V českém prostředí jsou vnímáni jako hlas vědy. Lépe než kdokoliv jiný, by proto měli vědět, že věda nám téměř nikdy nepodává jednu závaznou pravdu. Neplatí to v přírodních vědách, jak ukazují například vědecky podložené argumenty odpůrců plošného očkování proti Covidu, a už vůbec to neplatí ve vědách společenských.

Vědecký pohled na svět se naopak rodí ze vzájemného napětí a střetu více či méně odůvodněných hypotéz. Toto produktivní napětí zmizí, jakmile začneme nositele některých hypotéz odstraňovat údajně pro jejich jednostrannost (hypotéza bude vždy jednostranná!), ve skutečnosti však pro jejich ideologickou či institucionální nepohodlnost; jak činili různí lysenkové, tržní komsomolci a dnešní progresivisté. V mediálním mainstreamu se to děje běžně, a proto po zásluze ztrácí důvěru občanů. Ale Akademie věd má chránit svá pracoviště před podobnými praktikami, nikoliv se jim podbízet. Pokud bude pokračovat v této cestě, ztratí nejen společenskou podporu ale i smysl své existence.

Proti cenzúre
Spolupráca medzi európskymi, americkými a čínskymi vedcami

Ladislav Hohoš

Po novoročných sviatkoch 2022 bolo vydané spoločné politické vyhlásenie západných a východných štátnikov o nešírení jadrových zbraní, ktorého cieľom je nájsť spoločný prístup ku globálnym konfliktom a nájsť určitú zhodu v spoločných opatreniach. Bez úsilia o dialóg medzi spoločenskými a politickými systémami a civilizáciami by opäť došlo k veľkým konfliktom. Sú signály, že dohoda o nešírení jadrových zbraní (new START treaty) by mohla byť po roku 2026 znovu predĺžená. V dejinách sa tragédie začínajú zdanlivo nevinne: najprv sa vytvoria vonkajší a vnútorní nepriatelia, nenávistné postoje, bezpečnostné systémy (alebo cenzúra a represie) začnú zasahovať všetky sféry spoločnosti a nastáva potláčanie slobody slova a výskumu, aby sa zistilo, že to boli začiatky nacizmu, fašizmu, stalinizmu, mccarthizmu i iných represívnych systémov. Teraz sa, bohužiaľ, v našich krajinách vracajú časy ako boli počiatky mccarthizmu alebo plazivej normalizácie, pričom snahy o dialóg prakticky absentujú alebo sú potláčané.

Marek Hrubec, filozof a sociológ, ktorý je známy svojím výskumom globálnych konfliktov a jeho prezentáciou na verejnosti i u nás na Slovensku, sa v rámci globálnych štúdií venuje práve globálnemu dialógu o riešení konfliktov a hľadaní spoločných východísk, avšak robí to na vedeckej úrovni. Na rozdiel od väčšiny vedcov, ktorí sa hlásia ku

globálnej vede, ale publikujú len lokálne u nás a v západných krajinách, Marek Hrubec dokáže publikovať aj v iných častiach sveta, od Latinskej Ameriky až po Čínu. Robí tak nielen v odborných publikáciách, ale aj vo verejnej sfére v novinových článkoch alebo rozhovoroch. Keď sa stal prvým zakladajúcim rektorom univerzity v strednej Afrike, preukázal ešte viac komunikačných schopností. Netreba pripomínať, že pre cudzincov nie je ľahké publikovať a vyjadrovať sa vo verejnej sfére v iných civilizačných okruhoch. Hrubec je uznávaným vedeckým diplomatom. Uvedené si vyžaduje mimoriadnu znalosť miestnych podmienok a diskurzov, ktoré sú pre mnohých ľudí vrátane vedcov u nás ťažko pochopiteľné a nedajú sa pochopiť na základe mediálnych predsudkov.

Ako už mnohí zistili, jednou z prvých obetí novej politickej atmosféry v Českej republike bol práve Marek Hrubec. Pod protičínskym mediálnym a politickým tlakom bol odvolaný z funkcie riaditeľa Centra globálnych štúdií Akadémie vied ČR, ktoré pred rokmi založil a vybudoval ako rešpektovanú inštitúciu, ktorá zohráva dôležitú úlohu v spolupráci s odborníkmi z európskych krajín, USA, Číny, Ruska, afrických a latinskoamerických krajín atď. Nie je preto prekvapujúce, že na nedávnych konferenciách a v komunikácii medzi vedcami sa o prípade Marka Hrubca diskutuje nielen v Európe, ale aj v USA, Číne a mnohých ďalších krajinách. Napríklad mnohí významní vedci z USA a Veľkej Británie oznámili, že podpísali podporu slobody prejavu a slobodného výskumu Marka Hrubca a jeho tímu, aby mohli vykonávať svoj výskum ako doteraz (Defending freedom of scholarly research). Svojím podpisom sa pripojili aj osobnosti z Číny, Francúzska, Grécka a ďalších krajín.

Hrubcov prínos k dialógu medzi krajinami, systémami a civilizáciami má filozofický fundament, ďalej rozpracovaný v sociológii, politológii a príbuzných vedách. Celé Centrum globálnych štúdií malo podobné interdisciplinárne zameranie a práve jeho filozofický základ ho odlišuje od viacerých centier vo svete. Kombinuje všeobecnejší základný výskum s analýzami konkrétnych oblastí sveta prostredníctvom spolupráce so spoločenskými vedami, čo je veľmi potrebné na to, aby výskum nezostal iba pri všeobecných záveroch, ktoré prehliadali sociálne, politické a kultúrne rozdiely rôznych regiónov a makroregiónov, najmä tých chudobnejších a rozvojových. Nedávne rozhodnutie o zrušení tohto vysoko špecializovaného a medzinárodne uznávaného pracoviska je naprosto nepochopiteľné až paradoxné vzhľadom na súčasnú situáciu a zmeny, ktoré vo svete prebiehajú pri formovaní nového svetového poriadku.

Faktom je, že vo svete sa formujú makroregióny, nezápadné civilizácie významne prispievajú k novým svetovým trendom: na jednej strane globalizácie, na druhej strane regionalizácie a kultúrnej diverzity. Tieto civilizačné okruhy s presunom geopolitického ťažiska do Ázie treba analyticky študovať. V tomto smere akademický výskum presahuje rámec aktuálnej politickej línie, pretože pripravenosť na dynamické zmeny vyžaduje spoznávať a posudzovať širšie spektrum názorov. Marek Hrubec a jeho kolegovia už viac ako 20 rokov vykonávajú záslužný výskum interdisciplinárnym spôsobom, napríklad každoročne organizujú miestne a celosvetové konferencie, na ktorých kriticky analyzujú tieto otázky spolu s kolegami z mnohých iných inštitúcií a krajín. V tomto spoločnom výskume budú nepochybne pokračovať, otázkou jen je, do akej miery ho bude možné v budúcnosti

realizovať na pôde Akadémie vied ČR a do akej miery na iných inštitúciách.

Mediálne *verzus* akademické praktiky

Emil Višňovský

Žijeme v ére ohromnej moci médií (tzv. mediokracie), keď médiá vďaka technológiám— zvlášť tzv. Nové médiá a "sociálne siete" — zásadným spôsobom určujú myslenie, postoje i konanie ľudí, a to tak v súkromnej, ako aj verejnej sfére. Záplava správ (textových aj obrazových) sa rúti 24 hodín denne a pripútava každého profesionálne manipulatívnymi titulkami k obrazovkám prístrojov všetkého druhu tak, aby u čitateľa vyvolávala "nutkanie" sledovať každý "príbeh", ako to nazývajú na "Domovskej stránke Google". Kto tie správy tam spravuje, užívateľ sa nedozvie, ale intencia je zrejmá: pestovať závislosť od nich spôsobom, ktorý je dobre známy a typický pre bulvár, bažiaci po "senzáciách", vŕtajúci sa v súkromných životoch a "predikujúci" reakcie primitívným sloganom: "z tohto vám padne sánka"…

Je iste nepríjemné dostať sa do médií ako terč kritiky a útokov (na rozdiel od opačného prípadu, keď sme objektom chvály a uznania), ale v takom prípade si treba položiť niekoľko otázok: O aké médium ide a kto ho vlastní? Aká je jeho mediálna stratégia a politika? Kto sú ľudia, ktorí reprezentujú toto médium? Jednou z mediálnych cností je vyváženosť informácií, opakom je zaujatosť a jednostrannosť. Napríklad každý, kto v ostatných dňoch videl kritiku na adresu M. Hrubca z Akademie věd ČR, si môže na to odpovedať sám.

Ide o články s konfrontačným politickým zameraním, ktoré chcú vyvolať dojem, že niekto svojou akademickou aktivitou slúži nejakým

politickým záujmom. Ak teda ide o politické otázky, na tie môže mať každý — či už občan alebo politik a rovnako aj akademik — iný pohľad. A každý by mal mať právo svoj pohľad vyjadriť aj obhajovať. Ak je napríklad predmetom diskusie, polemiky či sporov Čína ako fenomén súčasného sveta, tak všetci vieme, že má spojencov aj nepriateľov, kritikov aj obhájcov, teda jej pôsobenie je predmetom rôznych hodnotení. Neexistuje iba jedno-jediné generálne hodnotenie, či už pozitívne alebo negatívne. Ak je Čína označená nejakým politickým subjektom za "nepriateľskú veľmoc", znamená to, že všetky ďalšie subjekty, *nota bene* občania sa majú riadiť týmto politickým hodnotením a zaujímať tiež nepriateľský postoj? Je v záujme malej krajiny konfrontácia s veľmocou, alebo skôr kooperácia s ňou (samozrejme, za dodržania štandardných medzinárodných noriem spolupráce)?

A pokiaľ ide o akademické diskusie o politických otázkach (napríklad aj o Číne, ak ona je legitímnym predmetom výskumu), tie sa štandardne riešia na akademickej pôde kritickou vedeckou analýzou a diskusiou, o čom existujú vedecké správy a publikácie. Majú neakademické médiá záujem o takéto odborné výstupy? A majú právo sa tieto výstupy (a ich autori) prezentovať aj v neakademických médiách? Bežne sa to nazýva "popularizácia vedy" alebo "expertné služby". Ak si však niekto myslí, že vedecké výstupy, zvlášť v oblasti spoločenských disciplín, sa prirodzene nedotýkajú širších spoločenských a politických otázok, tak je zrejme na omyle. Spoločenskí vedci ako ich autori sú si určite vedomí toho, že so svojou expertízou vždy nesú aj svoju "kožu na trh".

Musíme teda zásadne rozlišovať medzi týmito druhmi sociálnych praktík — mediálnymi, politickými a vedeckými. Mediálne praktiky majú iné pravidlá a postupy, ale aj ciele (bližšie politickým), než majú vedecké praktiky. Nemôžeme si zamieňať jedny s druhými a tiež nemôžeme nadraďovať jedny nad druhé, či privilegovať jedny pred druhými. Mediálne praktiky, samozrejme, majú širší dosah na spoločnosť než vedecké, ale v tom spočíva ich účel. Mediálne praktiky však nemôžu "kolonizovať" vedecké praktiky, nemôžu ich kontaminovať ani ovplyvňovať vedecké inštitúcie, ktoré majú svoju identitu a z nej vyplývajúce poslanie. Ak je kritériom akejkoľvek diskusie odbornosť a profesionalita, úroveň poznania a úroveň etiky, potom by skôr vedecké praktiky a ich normy mali "kolonizovať" médiá alebo sa v nich aspoň výraznejšie uplatňovať. Aj to by mohlo byť hrádzou pred hoaxami a účelovými konštrukciami, ktoré v súčasných médiách priam "kvitnú".

Sloboda slova ako demokratické právo tiež neplatí iba pre médiá. Rovnako platí (v demokratických štátoch podľa Ústavy a Listiny základních práv a slobôd) aj sloboda vedeckého bádania. Bez rešpektovania všetkých týchto slobôd a práv, a to nielen vo verejnej a mediálnej sfére, ale rovnako aj v akademickej sfére, žiadna demokracia neexistuje.

Napokon v širších súvislostiach ide o túto dôležitú otázku: Kto určuje intelektuálnu klímu v krajine? A nejde len o ČR či SR, ale o všetky krajiny v súčasnosti. Je jasné, že do veľkej miery ju určujú médiá, ale potom sa musíme — zvlášť my, intelektuáli a akademici — kriticky pozrieť na tie médiá, ktoré určite nemajú nijaký "monopol na pravdu". Musíme sa pozrieť aj na kultúru a etiku médií, ale najmä sa

musíme hlásiť o svoje slovo, o to, aby náš hlas bolo počuť v spoločnosti oveľa viac a silnejšie. Či už cez médiá alebo akékoľvek iné a vlastné kanály. Náš vplyv na intelektuálnu kultúru je totiž legitímny, ba dokonca čím ďalej, tým viac žiadúci a potrebný vzhľadom na vzdelanostnú a morálnu úroveň verejnosti, ktorá sa tiež prejavuje v médiách. Takže nie ustupovanie pred médiami, ale práve naopak, zaujatie samostatného, aktívneho a kritického postoja nielen k nim, ale k dianiu v spoločnosti vôbec.

Ak napríklad dnes pripustíme mediálny atak, ktorý je zjavne politicky motivovaný, na adresu jedného akademika kvôli jednej kontroverznej téme, aký atak to bude zajtra na koho a kvôli akej téme?

V pluralitnej spoločnosti, akou každá moderná demokratická spoločnosť je, nemôžu mediálne praktiky s politickými intenciami atakovať akademické praktiky do takej miery, aby tie druhé pred nimi nekriticky ustupovali či boli automaticky ohrozované len preto, že žijeme v ére mediokracie. Médiá tiež nemôžu diktovať akademickým inštitúciám svoje normy. Akademické inštitúcie a ich reprezentanti musia mať dostatočné sebavedomie obhájiť svoju identitu a takisto dostatočné kompetencie na kritický pohľad na mediálnu sféru.

V konečnom dôsledku tu ide o hodnoty. Akú hodnotu majú médiá, ktoré šíria do éteru nielen svoje konštrukcie, ale aj negativitu a nenávisť? Oproti tomu, akú hodnotu majú akademici, ktorí usilujú o globálny dialóg medzi rôznorodými kultúrami či politikami? Na to si isto dokáže odpovedať každý súdny čitateľ sám.

Kauza vědce „ve službách Číny“ aneb Zloděj křičí, chyťte zloděje

Daniel Veselý

L. Valášek „demaskuje“ bývalého šéfa Centra globálních studií na Akademii věd Marka Hrubce jako údajného spolupracovníka Pekingu a čínské organizace podezřívané ze špionáže. Zdá se, že nová studená válka mezi Washingtonem a Pekingem se projevuje v jakési groteskní podobě také v české kotlině. Ono by to vše bylo komické, kdyby ovšem nebyl Hrubec odvolán ze dvou vedoucích vědeckých pozic a nebyla ohrožena svoboda jeho bádání. A to pouze na základě nepřijetí jiného než ortodoxního pohledu na geopolitické dění.

Valášek Hrubcovi kupříkladu vytýká, že spolupracuje s think-tankem China-CEE Institute, který „někteří experti na Čínu podezřívají ze špionáže“ a že publikoval několik textů v čínském listu China Daily. Jednoduše řečeno: Valášek se snaží konstruovat příběh o českém vědci, který se zaprodává cizí nepřátelské mocnosti, aniž by jej z této činnosti přímo obvinil – a aniž by existovaly věrohodné důkazy o tom, že nějaký čínský think-tank provádí špionážní aktivity ve prospěch režimu v Pekingu.

Pokud toto ale tvrdí organizace Sinopsis, jež je štědře financována penězi amerických daňových poplatníků prostřednictvím "nevládky" National Endowment of Democracy (NED), nelze její soud logicky brát za bernou minci. Toto obvinění by měly posoudit nezávislé instituce; není přece možné, aby padaly hlavy za neprokázaná tvrzení. A i kdyby

China-CEE Institute se sídlem v Budapešti byla nakrásně centrálou pekingských špionů, je snad Hrubcovo členství v akademické radě této organizace důkazem, že prováděl výzvědnou činnost pro čínskou vládu? Snad tím, že se zmínil i o pozitivních aspektech čínské role ve světě (jako by se snad aktivity jednotlivých států daly vykreslovat jen v černé, anebo v bílé barvě)? Bral snad Marek Hrubec nějaké peníze od oficiálních čínských orgánů či přímo od Komunistické strany Číny – či jednal na její pokyn nebo v jejím zájmu? Nikoliv.

A není to vše dokonale absurdní, když uvážíme, že server, kde Valášek pracuje, zveřejnil reklamní text čínské společnosti Huawei, kterou západní rozvědky před časem také obvinily ze špionáže? Ostatně sám Valášek na svých domovskývh novinách peskoval jednu českobudějovickou vysokou školu kvůli tomu, že vzala peníze od Huawei. Neměl by se tedy redaktor Valášek držet známého biblického přísloví o břevnu ve vlastním oku? Ať tak či onak, snahy o očernění názorových oponentů, že „slouží Komunistické straně Číny“, aniž by kromě několika tvrzení – s nimiž lze polemizovat, souhlasit či nesouhlasit, ale jež není možné sekernicky odsoudit jako činnost ve prospěch cizí velmoci – existovaly nějaké nezvratné důkazy, jsou odsouzeníhodné.

Pozoruhodná je rovněž reakce vedení Akademie věd ČR na obvinění. To Hrubce promptně odvolalo ze dvou vědeckých pozic, přičemž mu nyní hrozí další možný postih. Výsledkem patrně bude, že z něj tato obskurní kauza vyrobí v Česku disidenta a on bude více spolupracovat se zahraničními (západními i východními) akademickými pracovišti, s nimiž dlouhodobě dělá výzkum. Jeho největším proviněním však bylo, že prakticky zastává tytéž názory jako generální tajemník

OSN a další vrcholní představitelé OSN. V českém prostředí, ať už hovoříme o mediální či akademické scéně, zjevně nejdříve musíte režim v Pekingu povinně odsoudit a nadto zastávat jednotou ideologickou linii (Sinopsis). A pokud se tomuto mustru nepřizpůsobíte, hrozí vám kariérní pád.

A když už se Valášek a Sinopsis stavějí do role morálních sudích, samy by měly mít čisté svědomí. Nejenže nepřicházejí s jediným hmatatelným důkazem o Hrubcově podvratné činnosti (sic), ale na rozdíl od Hrubce pobírají finance z cizích států. Valáškův server navíc pokrytecky odsuzuje domnělou Hrubcovu spolupráci s pekingskými a zároveň se neštítí vzít peníze od čínské firmy, která je rovněž obviněna ze špionáže ve prospěch Pekingu. Jak absurdní a jak české!

Budeme-li vycházet ze zmíněné logiky kritiků Číny, pak bychom museli za propagandisty či spolupracovníky Pekingu označit nejen vysoké představitele OSN, ale i představitele 142 zemí, kteří se připojili k čínské iniciativě pásma a cesty (Belt and Road Iniciative). Když anglická královna několika lety přijala čínského prezidenta ve zlatém kočáře (sic), chtěla tím snad vyjádřit podporu autoritářského režimu v Číně, anebo naopak tak chtěla vyjádřit (třebaže kýčovitě) podporu spolupráce mezi Velkou Británií a Čínou? A co francouzský prezident Macron který před třemi lety věnoval čínskému prezidentovi ušlechtilého hřebce? Měli by se snad všichni tito představitelé vzdát svého úřadu, protože svým jednáním podporují například případnou anexi Tchaj-wanu?
Můžeme namítnout, že se jedná o kolorit z popudu vrcholových politiků, nicméně obdobné postoje, jaké zastává pan Hrubec, zastávají i

jiní akademikové. Kupříkladu nositel Nobelovy ceny za ekonomii Amartya Sen, jenž pronesl následující slova: „Faktem však je, že Čína byla stále světovým lídrem, protože jako chudá země rozšiřovala základní vzdělání na těžko představitelné úrovni, stejně jako základní zdravotní péči. Přicházely nejrůznější věci jako "bosí lékaři" a podobně. Ale rozšíření zdravotní péče po celé zemi bylo zcela pozoruhodné.“

Ve vědeckých textech věnujících se hospodářskému rozmachu Číny najdeme i následující formulace: „... od zahájení ekonomické reformy v roce 1978 se v Číně výrazně zlepšila průměrná životní úroveň a došlo k relativní sociální stabilitě. V tomto období se Čína vyvinula z izolovaného socialistického státu v páteř světové ekonomiky." A mohli bychom pokračovat dále.

Srovnejme tato tvrzení s Hrubcovými formulacemi vyjádřenými v China Daily: „Čína vyvinula svůj vlastní model rozvoje skromným způsobem a ostatní rozvojové země se jejími úspěchy inspirují. Na pozadí současných světových problémů a jiných modelů jsou čínské zkušenosti vnímány jako reference pro ostatní země, které zkoumají svou vlastní cestu rozvoje.“

Přitom Hrubec ve svých odborných pracích upozorňuje, že pracuje s pojetím interkulturního dialogu a pojetím vzájemného uznání zemí v rámci mnohočetných modernit (teorie „multiple modernities“), kde se země jen inspirují, ale nic si nevnucují.

Žijeme v globalizovaném světě, kde se střetávají vzájemné antagonismy velmocí. Mám za to, že úlohou sociálního badatele má být otupování těchto vzájemných nevraživostí. A Čínu jakožto světovou velmoc jednoduše nemůžeme ignorovat či si ji domyslet, neboť je

zapotřebí, aby spolu velmoci spolupracovaly v tak závažných otázkách, jako je klimatická krize, jaderná hrozba, disruptivní technologie apod.

Intervence v akademické sféře
Identifikace hlavních mocenských skupin

Marek Hrubec

Každá epocha je poznamenána jinými tlaky, které jsou na akademickou sféru vyvíjeny. V posledních třech dekádách zde byla věda výrazně deformována neoliberálním důrazem na zisk, což se v humanitních a sociálních vědách postupně stále více projevovalo hlavně v byrokratizovaném tlaku na vědce, aby se proměnili v podnikatele ve vědě, kteří by získávali co nejvíce grantů, jejichž přidělování je však podřizováno dominantním interpretacím.[1]

Po éře neoliberálního triumfalismu 90. let a začátku nové století přišlo vystřízlivění a západní země musely stále více obstát v konkurenci posilujících rozvojových zemí, především BRICS. Od roku 2008 v situaci další cyklické krize začala západní ekonomická a politická dominance ztrácet velkou část své moci a legitimity doma i ve světě, neboť rozhodující vlastnické a manažerské skupiny nedostávaly dostatečný očekávaný zisk a většinové obyvatelstvo v západních zemích muselo omezit svůj konzumní životní styl. Proto došlo k částečnému odstoupení od neoliberálního globálního volného obchodu a relativní

[1] Podrobněji myšlenky úvodní části tohoto článku rozvíjím v: Hrubec, M., Vědecká změna v rámci sociální změny. In: Hrubec, M., Višňovský, E., et al., *K nové vědecké epoše. Globální srovnání deformací vědy*. Bratislava, Slovenský spisovatel 2023, s. 43 – 62.

ideologické tolerance k autoritářskému[2] režimu sankcí, cel, cenzury a represe nezápadních alternativ ve světě. Z transnacionálního a globálního hlediska se jedná o pokusy o udržení unilaterální hegemonie USA, která se snaží zadržovat a potlačovat alternativní mocenská ekonomická centra ve světě rovněž pomocí svých satelitů v Evropě a na dalších místech světa. Přestože neoliberální asociální přístup v tomto režimu zůstává, neoliberální globální výrobní a obchodní řetězce jsou omezovány a formují se nové, ideologicky sporné mocenské bloky států. Obecně lze říci, že od jednoho neadekvátního uspořádání se přechází k druhému neadekvátnímu.

V tomto svém textu bych se rád vyjádřil k tématu aktuálního rozhodování v akademické sféře tím, že se budu věnovat identifikaci hlavních mocenských skupin, které rozhodují, nebo mají přinejmenším pravomoci rozhodovat. Literární noviny již ve svém článku popsaly různé represivní praktiky ve spojení s naší kauzou, jež se odvíjela v návaznosti na nástup pravicové pětikoalice po sněmovních volbách 2021. Mohu připomenout, že na základě vyfabulované ideologické kauzy, v níž se neprokázaly žádné původně vznesené kritiky vůči mně ani mým kolegům, mě na Akademii věd odvolali z pozice ředitele Centra globálních studií a koordinátora výzkumného programu na řadě ústavů Akademie věd. Bohužel o práci kvůli tomu přišli některé moje kolegyně a kolegové a centrum se svým výzkumným programem bylo po sedmnácti letech českého i mezinárodního výzkumu zrušeno. Na dlouhodobém interdisciplinárním výzkumu se podíleli vědci z

[2] Jedná se o autoritářský neokonzervativně-neoliberální přístup, který je však třeba odlišit od sociálního konzervatismu, jenž se v některých aspektech překrývá s levicovými přístupy.

mnoha evropských, amerických, čínských, latinskoamerických, ruských, afrických a dalších výzkumných institucí. To však je dnes potlačováno. Vypjaté globální vztahy mezi regresivními USA a jejich západními spojenci na jedné straně a rostoucími rozvojovými ekonomikami, především BRICS+, na straně druhé mají své neblahé důsledky také v české a slovenské vědecké sféře.

Jedním z problémů, jemuž specificky čelíme, je, že jeden dílčí subsystém (zpravodajsko-bezpečnostní) se pokouší kolonizovat ostatní subsystémy společnosti (subsystém politický, mediální, ekonomický, vědecký a pedagogický ad.) a tím vychyluje celý systém do potenciálního kolapsu. Představitelé tohoto dílčího subsystému disponují pouze dílčími znalostmi a informacemi a nejsou schopni pochopit hlubší filosofický základ a jeho rozpracování pomocí dalších vědních disciplín a interdisciplinárních komplexních globálních analýz.

Aktéři moci a subjekty moci

Tento vývoj má své subjekty moci, které rozhodují a vykonávají vůli svých nadřízených. Ke zmíněné neokonzervativně-neoliberální transformaci začalo docházet v USA hlavně od nástupu Donalda Trumpa do funkce prezidenta a v dalších zemích s několikaletým zpožděním: v Česku především od podzimu 2021, na Slovensku přibližně o rok dříve. Kdo jsou aktéři moci, kteří rozhodují, kdo jsou subjekty moci v doslovném smyslu slova "subjekt", tj. ti, kteří jsou podřízeni, přestože také vykonávají moc?

A. Domácí subjekty moci

1. Akademické kruhy

Na akademických institucích se vedle adekvátních aktérů mocenského rozhodování pohybují čtyři základní druhy problematických subjektů moci: za prvé, ideologové; za druhé, úzce zaměření specialisté bez znalostí širšího rámce; za třetí, byrokraté; a za čtvrté, oportunisté. Na první pohled by se sice mohlo zdát, že všichni aktéři, kteří vykonávají cenzuru a represi v oblasti vědy a univerzitního vzdělávání, jsou agresivní a zaslepení ideologové, ale většina těchto aktérů patří spíše do sféry banality represe a jsou fakticky pouhými subjekty moci. První represivní impulsy sice většinou přicházejí z vnějšku akademického světa z politických kruhů a od několika ideologicky vypjatých akademiků, ale vlastní výkon represe poté vykonávají většinou ti, kteří jen poslušně a někdy i ochotně plní zadání.

Jsou to, za druhé, úzce zaměření experti, kteří většinou hluboce rozumí své specializaci v nějaké subdisciplíně nebo alespoň nějakému tématu a přitom postrádají širší znalosti a vědomosti o současném politickém a civilizačním globálním kontextu. Jejich znalost těchto souvislostí je většinou založena a omezena pouze na to, co si přečetli v mainstreamových českých médiích a občas doplnili zprávami ze západních zemí. Tento egocentrický a západocentrický rámec je udržuje v mylné představě o nadřazenosti Západu. Západní země a jejich semiperiferie představují z hlediska světové populace nanejvýš jednu sedminu světa, jen jednu z více civilizací a politickoekonomických systémů, která má jak své přednosti, tak i deficity a limity.

Třetí skupinou subjektů, které provádějí represi, jsou byrokraté. Jedná se o manažery, v některých případech pouze juniorní, kteří sice v některých případech vystudovali vědní obor, ale poté se v něm neetablovali, neboť brzy začali vykonávat administrativní a manažerské funkce. Obzor byrokratů je obvykle ještě více limitovaný než obzor zmíněných úzkých specialistů a omezuje se na základy z mainstreamového mediálního rámce (pod úrovní hesla na wikipedii).

Čtvrtou skupinou represivních akademických kruhů jsou představitelé ideologické akomodace, kteří jsou z kariéristických důvodů ochotni kolaborovat s represivními silami. Může se jednat o nejméně schopné vědce, kteří dostávají příležitost na základě plnění ideologického zadání.

2. Politické a mediální kruhy

Kromě subjektů moci na akademických institucích jsou také subjekty moci v politických a mediálních institucích, které se obvykle objevují pozorovatelům v tomto pořadí: za prvé, v médiích; za druhé, ve vládních institucích, například na ministerstvech; za třetí, v korporacích napojených na výše uvedené vlivy; za čtvrté, v tzv. „nevládních“ organizacích financovaných z USA a dalších zemí; za páté, ve zpravodajských službách.

Neokonzervativně-neoliberální mediální a politické kruhy vytvářejí tlaky na akademickou sféru. Někdy k potlačování svobody vyjádření a vědeckého bádání dochází nepřímo strukturálně šířením represivního diskurzu, jindy dochází přímo k adresnému napadání konkrétních vědců

a institucí se snahou o poškození jejich jména a činnosti a o„kádrovácké“ praktiky zbavení vědců zaměstnání a zrušení jejich institucí.

B. Zahraniční aktéři a subjekty moci

Domácí ideologické tlaky však nejsou většinou původním zdrojem cenzury a represe. Malá republika jako je Česko není, a v současných geopolitických a geoekonomických interakcích ani nemůže být, do velké míry suverénní zemí, jejíž občané si sami rozhodují. Vládní představitelé by se však alespoň mohli o samostatné rozhodování pokoušet a získat určitou omezenou moc.

Vlivnými zahraničními aktéry a subjekty moci jsou v aktuálních intervencích zprostředkovaně především: za prvé, „nevládní“ organizace, jako například National Endowment of Democracy; za druhé, podobně orientované zahraniční zpravodajské služby; za třetí, podobně orientované vládní instituce; za čtvrté, korporátní finanční, vojenské a ekonomické kruhy spjaté s výše uvedenými zájmy.

Závěr

Mocenských skupin v českém i zahraničním prostředí je pochopitelně více a jejich členění je komplexnější, než jsem uvedl. Nicméně výše uvedený stručný výklad poskytuje vhodný začátek pro diskusi o identifikaci a vlivu jednotlivých mocenských skupin a jejich

vztahu ke skupinám dalším. Přestože většina skupin na určité instituci obsahuje pouze několik osob, zaujímají relevantní mocenské postavení, jež jim propůjčuje možnost realizovat intervence do akademických svobod a činností. Jak zvrátit současné represivní tendence, které nutí vědce částečně či plně pracovat v disentu nebo exilu?

Východiskem ze současné krize mocenského rozhodování v akademické sféře na vysokoškolských a vědeckých institucích by měla být, za prvé, profesionalizace akademických skupin pracovníků v mocenském postavení, které by mohlo být dosaženo například požadavkem na paralelní praxi vedoucích pracovníků (a prokázání schopnosti a výsledků práce) v odděleních, jež ve vysokoškolských a výzkumných institucích mají na starosti oblast komunikace s mediálními a politickými kruhy. Přestože meritokracie má svoje limity, v současném kritickém stavu by mohla přinést krok ke zlepšení situace, což je ostatně téma, jež je filosofy probíráno již od antického Řecka. Za druhé, východiskem pro adekvátnější koncepci vědy, včetně rozhodování v akademických institucích, je větší a systematická kooperace vědců a jejich reprezentantů s veřejnou sférou v České republice a ve světě prostřednictvím adekvátnějších společenských struktur a větší demokratické participace.

Příčiny omezování akademické svobody

Martin Brabec

Obecně lze říci, že hlavní princip akademické svobody v současných západních společnostech se vztahuje k právu akademických pracovníků na svobodu od vnějších zásahů při výuce a výzkumu a dále v právu na kritiku svých institucí. Někteří autoři požadují, aby také obsahovala pozitivní svobodu, tj. zajištění kvalitních podmínek výzkumu, které jsou garantovány akademickými institucemi. Jedna z klasických definic akademické svobody například zní: Akademická svoboda je svobodou zkoumat, vyučovat a publikovat na jakékoliv téma z oblasti svého profesního zaměření, a to bez ohrožení ztrátou povolání či jiné sankce, s výjimkou případů, kdy je při výkonu této svobody prokázáno neomluvitelné porušení profesní etiky. To, co odlišuje akademickou svobodu jako zvláštní svobodu, je zejména její profesní nárok na specifickou omezenou odpovědnost – učitel a vědec tak není zodpovědný vůči jakémukoliv institucionálnímu nebo společenskému standardu ekonomického prospěchu či dobře odůvodněným specifickým zájmům, ale výhradně jen standardu profesní integrity.

Podívejme se nyní na různé aspekty, které jsou součástí pojmu akademické svobody. Prvním z nich je právo určit způsob, jakým vyučující vykonává svou práci. Zde je důležité poznamenat, že tímto právem většina profesí nedisponuje. V tomto ohledu se akademické svobody podobají svobodám, které mají jen autonomní povolání, jako jsou třeba lékaři nebo právníci. I oni mají právo si určit, jakým způsobem budou vykonávat své povinnosti a výkon profese. Kolektivně si také stanovují standardy dané profese a vybírají kandidáty pro danou profesi. Pokud chce být někdo přijat, jmenován nebo povýšen, musí tyto

kritéria splňovat. Jedná se tedy o profesní, kolektivní svobodu, nikoli o soubor individuálních práv. V tomto smyslu znamená akademická svoboda také právo na zastoupení v kolektivních orgánech vysokých škol a právo účastnit se přijímání různých akademických rozhodnutí, například hodnocení vědeckého výzkumu. Tento typ akademické svobody nelze ale ztotožňovat se svobodou projevu. Jedním z hlavních účelů tohoto typu svobody je ochrana profesní autonomie.

Dalším důležitým prvkem v debatě o akademické svobodě, který s předchozím silně souvisí, je konflikt mezi individuálními a institucionálními nároky na akademickou svobodu. Historicky je zdůvodnění akademické svobody spojeno s úlohou univerzit poskytovat prostor pro hledání pravdy, nezatíženou reflexi, výzkum, diskusi a snahu o nestranné poznání, které není omezeno požadavky státu či jiných institucí, ať už náboženských nebo sekulárních. Tento argument pro akademickou svobodu se opírá o skutečnost, že by bylo v rozporu s úlohou univerzit omezovat, co mohou její akademičtí pracovníci učit a zkoumat. A ve skutečnosti je to právě tato svoboda, která odlišuje univerzitu od výzkumného oddělení vládní agentury nebo komerční společnosti, kde je zaměstnavatel oprávněn řídit, co budou jeho zaměstnanci zkoumat. Tato svoboda se označuje jako „akademická svoboda“, nikoliv „intelektuální svoboda“, a to právě proto, že mezi svobodami vyučujících a funkcí univerzity, která je zaměstnává, existuje úzká, možná dokonce až zásadní souvislost.

Akademická svoboda ve své institucionální podobě tedy může také znamenat, že vedoucí katedry, který je často zároveň i akademickým pracovníkem, má možnost se odvolávat na akademickou svobodu při řízení katedry, když přednášejícím a kolegům nařizuje, jaká témata mají

vyučovat, nebo dokonce i diktuje konkrétní strukturu kurzů. Případně může akademická svoboda v tomto smyslu náležet i univerzitě jako celku; instituce se pak může odvolávat na akademickou svobodu a zrušit výuku předmětu, který přitahuje příliš málo studentů, nebo zrušit katedru, která neprodukuje dostatečně kvalitní výzkum. Samozřejmě zde však hrozí, že tento typ svobody může být ideologicky nebo personálně zneužíván. V tomto smyslu se tedy akademická svoboda výrazně liší od obecné svobody projevu a souvisí spíše se „smlouvou“, která existuje mezi členy fakulty a ostatními pracovníky, a to včetně správců, akademických administrátorů i mimouniverzitních orgánů.

Pro vymezení role a rozsahu akademické svobody se tak zdá být klíčové pojetí funkce univerzity nebo daného vědeckého pracoviště. Univerzity již nejsou věžemi ze slonoviny, zasvěcené nestrannému hledání pravdy, výměně myšlenek a výuce pouze toho, co je intelektuálně významné. Dnes se od univerzit očekává, že budou provádět výzkum, který je společensky užitečný, a vyučovat tak, aby studenti získali znalosti, které mohou využít ve svém budoucím zaměstnání. Stát i zaměstnavatelé ta kladou na vysoké školy nároky; stát tak například po těchto institucích požaduje, aby vyučovaly vyšší počet studentů, a zaměstnavatelé zase požadují, aby vysoké školy produkovaly absolventy schopné plnit požadavky firem. A tato očekávání do značné míry převládají i ve společnosti. Navíc se předpokládá, že vysoké školy budou zvyšovat povědomí veřejnosti o složitých technických, ekonomických a sociálních otázkách, což je úkol, který by neměl být ponechán pouze na médiích, politicích a široké veřejnosti. Pokud stát v rámci své hospodářské politiky zvažuje výši financování vysokých škol, musí pak tyto školy prokázat svůj ekonomický a sociální přínos pro celou společnost. Univerzity jsou k tomu tlačeny také tím, že jsou

více- -méně zcela závislé na veřejném financování, které v konečné instanci poskytuje vláda. Od vysokých škol se očekává, že budou přispívat k hospodářskému blahobytu země a reagovat na potřeby společnosti a státu. Univerzity nemohou vyučovat a bádat pouze to, co ony samy a jejich akademičtí pracovníci považují za hodné studia, ale musí mít na paměti potřeby podniků, průmyslu a ekonomiky, jakož i širší a obecnější zájmy celé společnosti, jíž jsou v konečném důsledku financovány (což plně platí především pro univerzity v Evropě). To se odráží i ve složení řídicích kolektivních orgánů univerzit, v nichž zastávají funkce i neakademičtí členové, a to jsou často lidé z hospodářské sféry. Tato praxe se samozřejmě některým tradičním univerzitám, jako je například Oxford, jeví jako neslučitelná s akademickou svobodou, a proto se jí brání. Faktem však je, že dnes je tato praxe běžná a velmi se liší od tradičního modelu, v němž univerzitní profesoři činili všechna důležitá rozhodnutí pouze oni sami. Tato proměna celkové funkce univerzity ve společnosti se tak odráží v diskusích o tom, co je klíčovou rolí univerzit.

Tyto diskuse však nejsou pouze moderní záležitostí, lze je nalézt již v počátcích vzniku moderních univerzit. Slovenský filosof Višňovský ukazuje, jak se při přeměně středověké univerzity na renesanční proměnilo samotné hledání pravdy jako základní raison d'être univerzity. Hlavní příčinou nespokojenosti a terčem kritiky humanistů byla scholastická kultura. Renesanční humanisté například pěstovali dialog a konverzaci, ale nikoli metodou scholastické disputace. V humanistickém dialogu platí jako argument konkrétní osobní zkušenost, nikoli pouze abstraktní logika. Cílem rozhovoru není tak není „zvítězit" podobně jako v „klání", ale naopak přesvědčit svého partnera. V klasických třídách se tedy stále více prosazovala rétorika, nikoli

logika, protože byla v civilním životě žádaná a ceněná. V souvislosti s tím byl více studován a propagován Cicero než Aristoteles. Vznikla tak „kultura rozhovoru“ a „ciceronský dialog.

V nedávné době představu o funkci univerzity jakožto místa nestranného hledání pravdy a předávání vědění a z toho vyplývající charakteristiku akademických svobod zpochybnila americká filosofka Judith Butlerová, která tvrdí, že toto pojetí akademických svobod bylo založeno na velmi specifickém historickém souboru předpokladů o vědění, sociální funkci a vědeckém pokroku, které byly v průběhu času paradoxně revidovány a vyvráceny v různých směrech a z různých důvodů, možná v důsledku ‚pokroku‘ vědění samotného Navrhuje proto, aby funkce akademických aktivit byla vědomě podřízena politickým zájmům a přispívala tak k reprodukci žádoucích politických ideálů a hodnot ve společnosti.

Americký politický filosof Michael Sandel vidí tuto diskusi o funkci či telosu univerzity zarámovanou do věčně probíhající společenské diskuse o funkci jednotlivých společenských institucí, která je navíc neodmyslitelně zasazena do diskuse o spravedlnosti ve společnosti. Jaký je účel nebo telos univerzity? Jak už to tak bývá, telos není zřejmý, ale sporný. Někteří tvrdí, že cílem univerzit je rozvoj vědecké excelence a že jediným kritériem pro přijetí na vysokou školu má být akademická kvalita. Jiní říkají, že univerzity existují také proto, aby sloužily určitým občanským účelům, a že mezi kritérii pro přijetí by měla patřit například schopnost stát se vůdčí osobností v pluralitní společnosti. Zdá se, že pro určení správných kritérií pro přijetí je nezbytné vyřešit telos univerzity. Tím vystupuje do popředí teleologický aspekt spravedlnosti při přijímání na univerzitu. S debatou o cíli univerzity úzce souvisí otázka

ctnosti. Jaké ctnosti neboli vynikající vlastnosti mají univerzity ctít a odměňovat? Ti, kdo věří, že univerzity existují pouze proto, aby oslavovaly a odměňovaly vědeckou excelenci, pravděpodobně odmítnou např. pozitivní diskriminaci, zatímco ti, kdo věří, že univerzity existují také proto, aby podporovaly určité občanské ideály, ji naopak přijmou.

Dalším aspektem akademické svobody je právo akademických pracovníků veřejně kritizovat univerzitu, na které působí, nebo dokonce celou vzdělávací politiku ministerstva – právo vyjadřovat se bez omezení k otázkám souvisejícím s jejich zaměstnáním. Tím si nárokují podstatně širší rozsah svobody než zaměstnanci v jiných profesích, mají širší práva než například zaměstnanci v obchodě nebo průmyslu. Tento druh práva samozřejmě vyvolává otázku, zda by toto právo mělo být součástí akademické svobody, zda nejde jen o výsadu. Akademičtí pracovníci však potřebují silnou pracovněprávní ochranu, která je jiným pracovníkům odepřena, protože mohou být nuceni zpochybňovat názory svých služebně starších kolegů v rámci svého oboru nebo obecněji povahu celého vysokoškolského vzdělávání, či dokonce své vlastní instituce. Tato svoboda neposkytuje ochranu přednášejícím, kteří jsou nějakým způsobem nekompetentní nebo jinak porušují pracovní smlouvu, ale zaručuje svobodu prezentovat kritiku.

S předchozím pojetím silně souvisí další aspekt, a to akademická svoboda jakožto specifická svoboda akademických pracovníků zapojit se do veřejné debaty o tématech mimo jejich odbornost, zatímco srovnatelný projev není zaměstnancům jiných profesí jejich zaměstnavateli povolen. Tento typ akademické svobody by tedy znamenal neomezenou svobodu akademiků vyjadřovat se (i když to společnost může vnímat jako urážlivé) k jakémukoli tématu veřejného

zájmu, aniž by akademici mohli být svými institucemi jakkoli omezováni. Tato svoboda, nazývaná „mimouniverzitní svobodou projevu, tedy mimo zdi univerzit či vědeckých pracovišť, je jedním z nejpalčivějších, ale také nejdůležitějších aspektů akademické svobody.

Zde se dále objevují dva přístupy. Podle tzv. rozšířeného pojetí akademické svobody by se akademická svoboda neměla týkat pouze striktně odborných projevů uvnitř zdí univerzity, ale také projevů mimouniverzitních, například politických. Naopak zastánci restriktivního pojetí tvrdí, že akademická svoboda poskytuje ochranu pouze profesním projevům akademických pracovníků v rámci univerzity (zde je však třeba také připomenout, že tato svoboda se musí zároveň i odehrávat v rámci stanoveném výkonem profesní funkce).

Proti teorii extenzivní akademické svobody se ozvalo mnoho hlasů, které naopak upřednostňovaly restriktivní verzi. Argumentují tím, že akademická svoboda je profesní výsadou, a proto do její působnosti nemohou spadat mimopracovní projevy či aktivity. Zastánci restriktivního přístupu tak doporučují akademickým pracovníkům, kteří by byli vystaveni sankcím za takové mimopracovní jednání, jako jsou politické projevy nebo politická činnost, aby se odvolávali na své občanské svobody, jako je právo na svobodu projevu a svobodu sdružování, nikoliv však na akademickou svobodu. Zastánci restriktivního pojetí akademické svobody poukazují na to, že se situace v západních zemích se 109 oproti minulosti v posledních letech poměrně výrazně změnila, a to ve dvou ohledech. Za prvé, politické projevy nejsou tak přísně sankcionovány, jako tomu bylo dříve, a stejně tak práva zaměstnanců jsou dnes relativně lépe chráněna – takže již

neexistuje žádná palčivá potřeba rozšiřovat sféru akademické svobody na projevy mimo zdi univerzit.

Toto tvrzení je však třeba zásadně zpochybnit. Dnešní společnost je v některých ohledech nepochybně tolerantnější, než byla dříve, například v otázkách veřejné morálky, v náboženských otázkách nebo typu oblékání. V jiných ohledech, které dnes souvisejí s otázkami politické ideologie, kulturní války, politiky identity a společenského konformismu, se však otevřely nové oblasti netolerance. Je dnešní společenská a politická situace natolik tolerantní, že extenzivní teorie akademické svobody zastarala? A je ochrana zaměstnanců podle zákoníku práce dostatečně silná na to, aby akademikům poskytla takovou svobodu, o jakou se snaží extenzivní teorie? Rozhodně nikoliv. Jsme běžně svědky toho, že ani vysoce postavený zaměstnanec například velké automobilky nemá smluvní právo nebýt propuštěn za to, co „říká nebo píše“ jakožto občan, a pracovní smlouva v současné době před tímto nechrání ani samotné akademiky. Je třeba si uvědomit, že i když jsou možná akademici méně než zaměstnanci v jiných profesí omezováni požadavky svých zaměstnavatelů, přesto jsou omezováni profesními požadavky etických norem, které jsou často i ideologicky nebo z osobních důvodů zneužívány. Má-li však akademická svoboda obsahovat určité jádro svobody projevu a umožnit akademikům obohacovat veřejnou sféru a zároveň i realizovat svou občanskou svobodu projevu, pak by měl akademik, pokud mluví jako občan v mimopracovní sféře, požívat svobody od omezení ze strany zaměstnavatele, kterou většina ostatních zaměstnanců nepožívá.

V poslední době hrozí nebezpečí především s odkazem na poškozování dobrého jména zaměstnavatele, které bývá často ještě

zvýrazněno v etických kodexech. Tento způsob umlčování se aplikuje i na projev akademika ve veřejné sféře, tj. jakožto občana, a tudíž je mu tímto způsobem omezováno i právo jakožto občanovi. Toto omezení však provádí zaměstnavatel, nikoliv stát, který se pak může tvářit jako ten, který žádné zákazy (omezení) neprovádí. Současné kauzy Petra Druláka a Miroslava Ševčíka na jejich akademických institucích tento způsob omezení typicky ztělesňují. Někteří novináři si již této skutečnosti všimli, ale paradoxně na ni ukazují, že přeci dnes stát, oproti minulému režimu, žádná zákazy neprovádí, že ty jsou jen interní záležitostí zaměstnavatele, a není možné ho v tomto naopak nijak omezovat – to by bylo přeci proti jeho svobodě. Tento postoj však přehlíží, že zaměstnavatel zde omezuje zaměstnance v jeho občanských právech a dále, stát a jeho zákony přesto stojí v posledku v pozadí, protože jeho právní řád toto omezení připouští, a protože politici, jejich spojenci či média vytvářejí přímo nebo nepřímo ideologický tlak na akademické instituce. Příkladem posledního druhu je kauza Marka Hrubce a Centra globálních studií, které bylo pod tlakem zrušeno, a někteří vědečtí pracovníci přitom přišli o pracovní místa.

Dnes proto jako nejdůležitější prvek v boji proti umlčování akademického pracovníka (aspoň v ČR) tak vidím jeho osvobození od propojení se svým pracovištěm – tedy aby mohl mluvit svobodně jako občan ve veřejném prostoru a nebyl vystaven ostrakizaci ze strany svého pracoviště. Normy a etické kodexy pracovníka se mají vztahovat jen striktně na výkon pracovníka spojený s jeho pracovními povinnostmi – mimo to musí být svobodným občanem. Pro vědecké pracovníky, jako muže a ženy pera a slov, je tento požadavek více než klíčový – jen takto mohou v této podobě přežít, jen takto mohou i posloužit veřejnosti.

Represia v akadémii vied

Peter Dinuš

V poslednom čase sa v prostredí akadémie vied prejavujú niektoré represívne zásahy, ktoré smerujú proti konkrétnym jednotlivcom s cieľom umlčať ich. Politická a ideologická povaha týchto zásahov súvisí s celkovou atmosférou v českej a slovenskej spoločnosti vyznačujúcej sa zostreným politickým zápasom, intoleranciou, manipuláciou a strachom. Táto atmosféra je zasa odrazom globálnych procesov súčasného imperializmu. Dokladom zmieňovanej represie vo vedeckom prostredí sú dva prípady z Akadémie vied Českej republiky a Slovenskej akadémie vied, o ktorých pojednáva tento článok. Najprv si všíma situáciu v českej a potom v slovenskej akadémii vied.

Obchodná vojna medzi Spojenými štátmi americkými a Čínskou ľudovou republikou, sa v závislých krajinách americkej sféry vplyvu neprejavuje len v medzinárodnej a vnútornej politike, ale aj v akademickej a ideologickej oblasti. Dôkazom toho je nielen monitorovanie a snaha o postihovanie spolupráce s čínskymi výskumnými inštitúciami a osobnosťami vedy, ale aj snahy o diskreditáciu názorových oponentov, že slúžia Číne alebo Komunistickej strane Číny, a to na základe niekoľkých obvinení alebo tvrdení. Čína je totiž označovaná za „nepriateľskú mocnosť“, ktorej vplyvu je neprípustné podliehať.

Za posledné obdobie rezonovali v Českej republike správy o prípade známeho filozofa a sociológa Marka Hrubca. Ten bol na základe konšpiratívneho článku vedením Filozofického ústavu Akadémie vied

Českej republiky (AV ČR) odvolaný z pozície riaditeľa Centra globálnych štúdií. V článku sa tvrdilo, že Hrubec je členom medzinárodnej akademickej rady China-CEE Institute, ktorý „niektorí experti na Čínu podozrievajú zo špionáže“ a že publikoval aj niekoľko textov v čínskych novinách napr. v *China Daily*. Hrubec bol z pozície riaditeľa Centra globálnych štúdií Filozofického ústavu AV ČR a koordinátora veľkého výskumného programu odvolaný pod ideologickým a politickým tlakom, bez priameho obvinenia, bez existencie vierohodných dôkazov o tom, že čínsky think-tank uskutočňuje špionážne aktivity, len za nepreukázané tvrdenie. Tak sa koncom októbra 2021 začal prípad, ktorý je od začiatku spojený s ohrozením slobody prejavu a vedeckého bádania M. Hrubca a jeho tímu, zakotvených v Listine základných práv a slobôd.

Obsah článkov publikovaných v súkromnom, zaujatom médiu, ktoré skonštruovalo príbeh vedca, ktorý sa zapredáva cudzej nepriateľskej mocnosti, mal u vedúcich akademických predstaviteľov vzbudiť pochybnosti o tom, „či sú Hrubcove aktivity zlučiteľné s etikou práce vedeckých pracovníkov akadémie vied“, predovšetkým s povinnosťou „dbať za každých okolností na nestrannosť a vyváženosť bádania, ktoré nemôže byť ovplyvňované žiadnymi politickými či inými tlakmi alebo súkromnými vzťahmi“. Až do publikovania uvedených tvrdení v pravicovom médiu Z. Bakalu, mohol Hrubec viesť veľký interdisciplinárny výskumný program realizovaný na ôsmich ústavoch AV ČR. Vedením filozofického ústavu bol pozitívne hodnotený aj za popularizáciu pracoviska. Jeho riaditeľ O. Ševeček udelil Hrubcovi cenu v súvislosti s publikovaním série textov aj s anglickými a čínskymi verziami. Mediálno-politický tlak však zmenil situáciu, žiadne oceňovanie už nebolo vhodné. Naopak. Vedenie ústavu dalo v novembri

2021 podnet, aby Komisia pre etiku vedeckej práce AV ČR Hrubcovu akademickú činnosť preskúmala.

Ako hodnotiť reakcie vedenia filozofického ústavu i celej akadémie vied? Podľahli mediálno-politickému tlaku, kontaminovali vedeckú analýzu mediálno-politickou propagandou. Nespreneverili sa vedci v riadiacich funkciách AV ČR povinnosti nestrannosti, ak etický kódex akadémie vied stanovuje, že „vedec dodržuje princípy nestrannosti a nezávislosti na ideologických a politických tlakov a na záujmoch nátlakových skupín“? O. Lomová z organizácie Sinopsis tvrdí, že Hrubec je nekritický, nechová sa ako kriticky premýšľajúci vedec – „zamlčuje všeobecne známe fakty“ a „nekriticky preberá rétoriku čínskych straníckych prehlásení“ o potrebe porozumenia pre Čínu. V takejto súvislosti vyvstáva pochopiteľná otázka: ak je Hrubec v službách čínskej propagandy, nie je potom Lomová v službách americkej propagandy? Nie je organizácia Sinopsis financovaná z amerických peňazí a tým nástrojom vlády finančnej oligarchie USA? Na rozdiel od rôznych názorových skupín, ktoré v Českej republike presadzujú zahraničné záujmy, je Hrubec platený z českých zdrojov Akadémie vied ČR. Jej predsedníčka E. Zažímalová Hrubcovi oznámila, aby nezamieňal slobodu bádania s (ne)priamou podporou akceptácie totalitných režimov – Číny. Prírodovedkyňa argumentuje ideologicky a poučuje renomovaného spoločenského vedca o systémovej povahe Číny. Pôsobí to ako politická výstraha, nie ako vedecký záver, pretože problému evidentne nerozumie. Na základe akej relevantnej vedeckej metodológie Zažímalová tvrdí, že Čína je „totalitným režimom“? Môžeme sa len domnievať, že touto „metodológiou“ je dogmatický variant prekonaného konceptu totalitarizmu, ktorý je aj v Českej republike vládnucou ideológiou, a to predovšetkým pri vnímaní,

hodnotení a odsudzovaní československého socializmu, v ktorom Zažímalová začínala svoju vedeckú kariéru. Prečo má teda AV ČR s akadémiou „totalitného“ štátu“ uzavretú dohodu o spolupráci? Prečo si Hrubca v konkurze vybrali, aby mohol v rámci tejto zmluvy viesť výskumný projekt? A prečo Česká republika vôbec udržuje oficiálne diplomatické vzťahy s „totalitnou“ Čínskou ľudovou republikou? Takéto otázky si Zažímalová zrejme nekladie.

V prípade Marka Hrubca malo najskôr nastať šetrenie, podozrenie malo byť najskôr preverované a až následne mohol byť odvolávaný pokiaľ by sa potvrdilo. Hrubca ale najprv odvolali a až potom jeho prípad skúmala etická komisia. Tá dospela k stanovisku, že z jeho strany v sporných bodoch nedošlo k porušeniu zásad etiky vedeckej práce. Aby však zároveň v niečom bolo dodatočne legitimizované rozhodnutie odvolať ho, etická komisia účelovo konštatovala, že v Čínskej ľudovej republike bola Hrubcom pripravená kniha publikovaná „eticky pochybným spôsobom“. Výhrady, ktoré v tejto veci mala etická komisia, mali smerovať k čínskemu vydavateľstvu a jeho pravidlám publikovania, nie k samotnému Hrubcovi, ktorý ich nemôže ovplyvňovať. Pretože toto vydavateľstvo je najprestížnejším podnikom na vydávanie zahraničnej literatúry v Číne, mal byť Hrubec a jeho tím namiesto atakovania ocenený, že tu vydal svoju prácu.

Ruka represie sa však dotkla i pracoviska, ktoré Hrubec celé roky viedol – Centra globálnych štúdií Filozofického ústavu AV ČR. Bolo zrušené, viacerí vedeckí pracovníci museli odísť pretože im zámerne nebola predĺžená pracovná zmluva. Vedenie filozofického ústavu chce zrušením centra a čistkou mať záruku, že sa na jeho pôde nebudú skúmať politicky a ideologicky nevhodné problémy s nevhodnými

riešeniami. Najlepšie bude venovať sa abstraktným princípom, metafyzike, moralizovaniu alebo frázam o výzvach, hodnotách, príbehoch či krízach „demokratického usporiadania“ existujúcej triedne buržoáznej spoločnosti.

Tí, ktorí Hrubca obviňujú, že je v službách Číny, že sa zapojuje do čínskej propagandy a tým vystupuje proti záujmom Českej republiky, sú svojim konaním v službách režimu Spojených štátov amerických. Ťažením proti Hrubcovi sa zapájajú a podporujú americkú protičínsku propagandu vo vleku ktorej je aj protičínska propaganda českého režimu. Nasadzujú si pritom masku nezávislosti, nestrannosti a kritiky. Nie je to otvorené pokrytectvo?

Politicky motivovaný mediálny atak voči M. Hrubcovi a jeho následné odvolanie vychádzajú len z toho, že o Číne nepíše v strihu americkej propagandy. Hrubec je vinný len tým, že písal aj o pozitívnych aspektoch Číny vo svete, a to je nežiadúce. To, čo je vo vzťahu k Číne vydávané za nestranné, kritické a nezávislé, nie je ničím iným než protičínske. Nezávislí, kritickí a nestranní ste len vtedy, ak zastávate voči Číne rovnaký postoj ako v posledných rokoch vládnuci režim USA. Musíte Peking povinne odsúdiť a zastávať jednotnú ideologickú líniu a potom budete spĺňať všetky kritériá pre kritickosť, nezávislosť a nestrannosť.

*****

Od čias reštaurácie kapitalizmu, prebieha na Slovensku ako závislej krajine ostrý politický zápas medzi dvomi časťami vládnucej kapitalistickej triedy. Je to zápas medzi kompradorskou a národnou buržoáziou. Kompradori ako reprezentanti zahraničného kapitálu, majú oproti buržoázii, ktorá zastupuje záujmy predovšetkým domáceho kapitálu, tradične silnejšie pozície. Po ich víťazstve nad vládou V. Mečiara, sú ich útoky mierené na R. Fica a jeho stranu SMER-sociálna demokracia, ktorej novou výraznou tvárou sa stal Ľuboš Blaha. Jeho pôsobenie sa kompradorskej buržoázii stalo tŕňom v oku. Pretože má akademické pozadie, ktoré dodáva jeho argumentácii viac presvedčivosti, snažia sa kompradorské sily od roku 2019 o to, aby bol ako vedecký pracovník zbavený miesta v Slovenskej akadémii vied (SAV). Servilné vedenie akadémie vyšlo kompradorom v ústrety a postavilo sa na stranu ich vlády. Svojimi vyjadreniami prenieslo politické spory do prostredia akadémie. Tým potvrdilo, že politická neutralita SAV je len frázou.

Predsedníctvo SAV sa začiatkom decembra 2019 striktne dištancovalo od politických statusov na sociálnych sieťach a politických vyjadrení poslanca za stranu SMER-sociálna demokracia a zároveň zamestnanca SAV Ľ. Blahu, ktoré neboli vyslovené v mene SAV a preto nemohli byť interpretované automaticky ako názor akadémie. Podľa členov vedenia SAV boli „v priamom rozpore s vedeckou činnosťou SAV“. Blahu vyzvali, aby zvážil svoje ďalšie pôsobenie na Ústave politických vied SAV. Akoby chceli naznačiť, že ak by mali možnosť prepustiť ho, prepustili by ho. V stanovisku sa však neuvádzal ani jeden zákonný dôvod na takýto postup. Nemenovaný odporca Ľ. Blahu privítal toto vyhlásenie vedenia SAV týmito slovami: „Tak Blahu idú riešiť v SAV. Už im to tam došlo do pyče. To trvalo.“

Vedenie SAV prijalo svoje vyhlásenie napriek tomu, že akadémii neprináleží zaujímať stanoviská v politickom zápase, vrátane politických názorov či aktivít jej vlastných zamestnancov. Podľa vyjadrenia bývalého podpredsedu SAV E. Višňovského, jej prislúcha vyjadrovať sa k vedeckej práci a aktivitám svojich zamestnancov, v čom pochybili pri výkone svojej vedeckej práce, nie pri svojej politickej činnosti. „To, čo jej prislúcha, je vyjadrovať sa k vedeckým názorom a aktivitám svojich zamestnancov a takisto vydávať odborné vyjadrenia k dôležitým spoločenským problémom, hoci môžu mať aj politické aspekty“ (Višňovský, E.: Zamestnanci, vedci a politici. In: Pravda, 18. 12. 2019). Vyhlásenie nereagovalo na výsledky vedeckej práce Ľ. Blahu, ale na statusy a vyjadrenia, ktoré majú politický charakter a sú súčasťou politického zápasu, v tom čase dokonca súčasťou predvolebnej kampane.

Členovia Predsedníctva SAV svojim vyhlásením pritom porušili svoje vlastné uznesenie č. 797 z júla 2019 o rozdeľovaní pracovných činností na pôde akadémie a súkromných aktivít mimo prostredia akadémie. Podľa tohto uznesenia musí akademická inštitúcia dôsledne oddeľovať koordinovanie a hodnotenie pracovných činností svojich zamestnancov od prípadného ovplyvňovania alebo komentovania ich ostatných mimopracovných aktivít, vrátane politických. V opačnom prípade sa zapája do politických sporov a zápasov, porušuje svoju politickú neutralitu. A to práve SAV pod vedením P. Šajgalíka urobila. Nepýtala sa v čom pochybil jej zamestnanec pri výkone svojej vedeckej práce na pôde SAV, ale vyjadrovala sa k politickým aktivitám poslanca parlamentu vo verejnej sfére, čím sa postavila na jednu stranu politického spektra v Slovenskej republike.

Slovenská akadémia vied svojim vyhlásením, ktoré vydala počas kampane pred parlamentnými voľbami, zasiahla do politického zápasu. Podľa vyjadrenia známeho slovenského sociológa M. Tížika, ním vedenie SAV otvorene vstúpilo do sféry politického boja v neprospech jedného z kandidátov. „Predsedníctvo SAV svojím stanoviskom k politickej činnosti poslanca NR SR demonštrovalo, že je už niekoľkokrát v posledných rokoch súčasťou predvolebných bojov. Pri svojej prezentácii navonok voči verejnosti je vo vleku mediálnych kampaní a politických tlakov bez schopnosti obhajovať nezávislosť a autonómiu vedeckého bádania a politických názorov členov akademickej obce“ (Tížik, M.: Akadémia v politickom zápase. In: Pravda, 16. 12. 2019).

Vedenie SAV vyhlásenie schválilo bez toho, aby na svoje rokovanie prizvalo riaditeľa Ústavu politických vied SAV Petra Dinuša, kde je Blaha na minimálny pracovný úväzok zamestnaný. Navyše Dinuš nebol ani informovaný o zámere nejaké vyjadrenie prerokovať a schváliť. V akadémii na protest voči konaniu vedenia SAV vznikla v decembri 2019 iniciatíva „Za slobodu názoru v SAV“ na čele s M. Dobešom, ktorá vydala svoje stanovisko k situácii. Zároveň na vyhlásenie vedenia SAV záporne reagovali otvoreným listom aj niektorí členovia českej intelektuálnej komunity (J. Keller, J. Šulc, Z. Zbořil, P. Žantovský a ďalší). Z kompradorských médií sa do kampane proti Blahovi zapojil *Denník N*. Vzápätí po vydaní vyhlásenia vedenia SAV tu vyšiel vulgárny a nenávistný článok P. Morvaya plný lží o tom, že Ľ. Blaha a P. Dinuš šíria konšpiračné teórie a dezinformácie (Morvay, P.: Blaha nemá čo robiť v SAV nielen morálne, ale ani odborne. In: Denník N, 12. 12. 2019).

Predsedníctvo SAV vyjadrilo názor, že statusy a vyjadrenia poslanca Blahu sú v príkrom rozpore s Etickým kódexom SAV. Vzhľadom k tomu začalo konanie pred Etickou komisiou SAV, ktorá „zhodou okolnosti“ konštatovala porušenie etického kódexu presne v tých bodoch, ako ich určilo vedenie SAV. Etická komisia SAV nie je žiadna nezávislá inštitúcia, je to len poradný orgán Predsedníctva SAV, preto nemôže prekvapovať, že schválila presne to, čo podnet členov vedenia SAV obsahoval. Ako správne uviedol M. Tížik, vedenie SAV si „uzurpovalo právo vydať rozhodnutie o rozpore s etickým kódexom akadémie bez rozhodnutia etickej komisie. Tým urobilo z tohto kódexu zdrap papiera a z členov komisie bábky, ktoré môžu len potvrdzovať rozhodnutia vedenia SAV“ (Tížik, M.: Akadémia v politickom zápase. In: Pravda, 16. 12. 2019).

Kódex je vnútorným predpisom akadémie, vzťahuje sa len na prácu zamestnancov v prostredí SAV, len na výkon akademickej práce na pôde SAV, nie na výkon inej činnosti mimo SAV. Odporučenie komisie, aby Blaha rešpektoval požiadavky Etického kódexu SAV aj pri výkone verejnej funkcie, sú absurdné. Konštatovanie etickej komisie o zodpovednosti vyplývajúcej z členstva v akademickej komunite, ktorej sa „nemožno zbaviť ani pri paralelnom výkone inej funkcie/iného povolania“ sú neopodstatnené a v kódexe nemajú žiadnu oporu práve tak ako účelový záver o tom, že „spôsob výkonu politickej funkcie sa však nesmie priečiť povinnostiam viazaným na postavenie akademika“.

Etické komisie zamestnávateľov sú zriadené na to, konštatuje E. Višňovský, aby posudzovali etické aspekty činnosti kohokoľvek v rámci „výkonu práce“ a nie výkonu iných činností, ktoré prebiehajú mimo rámca zamestnávateľskej organizácie. „Teda aj etická komisia

vedeckej inštitúcie môže hodnotiť z etického hľadiska vedeckú, a nie politickú činnosť svojich zamestnancov, a už vôbec nie ich názory, tobôž politické. A pokiaľ ide na druhej strane o etické aspekty činnosti aktívnych politikov, ich posudzovanie plne spadá do sféry politiky, t. j. politických strán, vrátane sféry verejného diskurzu a médií, ktoré sem patria“ (Višňovský, E.: Zamestnanci, vedci a politici. In: Pravda, 18. 12. 2019). Vedecká etika a politická etika sú skrátka dve odlišné oblasti. Vedecká inštitúcia musí dbať na vedeckú etiku, kým politická etika je mimo jej záberu.

V novembri 2021 prijalo vedenie SAV nové vyhlásenie k Ľ. Blahovi („Stanovisko Predsedníctva SAV k vyjadreniam zamestnanca SAV“) podľa ktorého sa Blahove vyjadrenia “vymykajú étosu, ktorým by sa mal spravovať vedec“. Vedenie SAV sa dištancovalo od Blahových výrokov a zároveň sa za ne ospravedlnilo. Následne bola začiatkom decembra 2021 riaditeľovi ústavu politických vied Dinušovi doručená žiadosť predsedu SAV P. Šajgalíka, aby vyvodil dôsledky v súvislosti s „nevhodnou formou prezentovania politických názorov dr. Ľuboša Blahu“.

Pokračujúca kampaň *Denníka N* tlmočiaca záujem reakčných kompradorských politických síl smerovala proti tomu, že Blahov domovský ústav žiadne odsudzujúce stanovisko nevydal a ani inak Blahu neriešil. „Vám tam na tom ústave fakt jebe... To čo za chuja zamestnávate... Do pyče toto platím zo svojich daní... Dám návrh na zrušenie tohto ústavu, založím facebukovú skupinu a rozpútam peklo proti tomuto paškvilu čo tu produkujete“, napísal jeden sympatizant spoločnej kampane vedenia SAV a *Denníka N* proti Blahovi a jeho „vulgárnym“ výrokom. Ďalší pisatelia vo svojich mailových listoch

často plných gramatických chýb požadovali vyhodiť Blahu zo SAV. Všetci argumentovali takmer rovnako: ako platitelia daní, z ktorých je financovaný ústav politických vied, majú právo žiadať, aby bol Blaha vyhodený. Jeden pisateľ tvrdil, že Blaha „sústavne pracuje na rozvracaní verejnej mienky“, „polarizuje spoločnosť“ a „prispieva k strate orientácie časti občanov“. Žiadal „zachovanie správneho postoja“ a zároveň oznámil, že jeho list je potrebné považovať za „predžalobnú výzvu na zastavanie podpory a legitimizácie šíriteľov dezinformácií.“ Ďalší mail končil slovami: „Mŕtvy komunista, dobrý komunista“.

Iný nemenovaný pisateľ v mailovej správe, ktorú zaslal všetkým členom vedenia SAV, označil Blahu za „idiota“, „primitíva“, „trotla“, „sprostého človeka bez názoru a cti“, „totálneho pometenca“ a „úbožiaka“. Za vedenie SAV odpovedal jeho člen F. Simančík. Ten sa vo svojej odpovedi stotožnil s pisateľom. Doslova uviedol, že „s vašou negatívnou charakteristikou p. Luboša Blahu sa plno stotožňujem. A to nielen ja, ale všetci kolegovia, ktorých ste svojim listom oslovili. Sú to členovia Predsedníctva SAV...“. To znamená, že členovia vedenia SAV na čele s P. Šajgalíkom sa stotožňujú s charakteristikou, že Blaha je idiot, primitív, trotl, totálny pomätenec a úbožiak. Majú však potom títo ľudia právo niekoho odsudzovať za vulgarizmy? Nesvedčí to o ich morálnej úrovni? Zato Blahove vyjadrenia („sopliak“, „mopslík“, „fagan“, „had“, „nemorálne monštrum“), sú podľa členov Etickej komisie SAV prejavom vulgárneho typu vyjadrenia, a nie sú zlučiteľné so štandardmi kladenými na akademika. O to viac by ale nemali byť zlučiteľné so štandardmi kladenými na akademika skutočne vulgárne vyjadrenia, s ktorými sa

stotožnili členovia Predsedníctva SAV. Máme tu do činenia s otvoreným pokrytectvom.

Medzitým sa ďalším prípadom zneužitia pôdy akadémie na politické útoky stala výzva, ku ktorej sa vo februári 2022 pripojili niektorí štatutári ústavov a centier SAV, aby Blaha okamžite ukončil svoje pôsobenie v akadémii pretože „nerešpektuje etické štandardy vedca a zneužíva slobodu prejavu“. Výzvu, ktorá zostala anonymná, pretože nikto z riaditeľov ústavov a centier SAV nemal odvahu sa k nej svojim podpisom verejne prihlásiť, inicioval pravicový riaditeľ Ústavu štátu a práva SAV Jozef Vozár. To však nestačilo pretože ústav politických vied žiadne vyhlásenie neprijal a jeho riaditeľ sa otvorene dištancoval od podobných aktivít. A tak osem členov akademickej obce tohto ústavu v úlohe piatej kolóny, za osobnej podpory dvoch členov vedenia SAV, ktorí prišli na zasadnutie obce bez vedomia riaditeľa ústavu, prijalo v apríli 2022 svoje vlastné vyhlásenie. Tak ako členovia vedenia SAV, sa aj oni „dištancujú od výrokov Ľ. Blahu, ktoré rozosievajú nenávisť, útočia na rôzne spoločenské skupiny či jednotlivcov, alebo dokonca šíria nepravdivé informácie. Myslíme si, že tieto vyjadrenia svojou povahou zásadne degradujú verejný diskurz a prispievajú k vytváraniu deliacich čiar v už aj tak polarizovanej spoločnosti. Ako vedeckí pracovníci v oblasti spoločenských vied si dôsledky takéhoto správania intenzívne uvedomujeme a nemôžeme ich akceptovať z ľudskej ani z profesionálnej stránky“. To bolo presne to, čo *Denník N*, vedenie SAV a politické sily kompradorskej buržoázie požadovali. Ich vyhlásenie bolo presne také, aké si prial *Denník N*. Čakal len na to, aby bolo pracovníkmi Blahovho domovského ústavu prijaté, aby o ňom vo svojej nenávistnej kampani hneď informoval. Vyhlásenie malo rovnaký cieľ ako všetky vyhlásenia vedenia SAV – „očistiť a zachovať dobré meno“.

Ani v tomto sa ani raz nevyjadruje, v čom Blaha pochybil pri výkone svojej vedeckej práce. K akým vedeckým záverom svojho kolegu sa vyjadrili členovia akademickej obce? K žiadnym! Aké vedecky podložené stanovisko a argumenty k nim poskytlo? Žiadne!

Vyhlásením sa ústav dostal tam, kde je vedenie SAV – vo vleku politických záujmov a mediálnych kampaní. Politické vyhlásenie ôsmich členov akademickej obce opäť neoddeľovalo hodnotenie pracovných činností Blahu od komentovania a hodnotenia jeho ostatných mimopracovných aktivít. Vyjadrovalo sa k súkromným a verejným aktivitám Blahu, ktoré nemajú bezprostrednú spojitosť s jeho pracovnou činnosťou vykonávanou na pôde ústavu. Tým sa aj ústav politických vied zapojil do politických sporov a zápasov namiesto úsilia dodržovať politickú neutralitu a neprenášať ich do svojho vnútra. Tak ako sa vyhláseniami vedenia SAV polarizovali zamestnanci celej akadémie, ešte viac sa polarizovali vyhlásením niektorých členov akademickej obce ústavu politických vied jeho zamestnanci.

Svojim prehlásením si podpísaní členovia akademickej obce ústavu politických vied priali, aby ich „verejnosť“ nespájala s politickým pôsobením Blahu a neatakovala vedeckých pracovníkov ústavu. Samozrejme, nič z toho sa nestalo. Médiá na čele s *Denníkom N* vyhlásenie využili a rozkrútili nové kolo v ich cielenej politickej kampani, ktorej terčom sa už otvorene stal riaditeľ ústavu P. Dinuš. A čo jeho kolegovia, ktorí podpísali vyhlásenie? Báli sa, že stratia prácu rozpustením ich pracoviska vedením SAV. Scenár likvidácie ústavu ako možný reálny vývoj verejne pripustil aj podpredseda SAV pre spoločenské a humanitné vedy.

V máji 2022 *Denník N* vytvoril svojim článkom ďalšiu kauzu – vydanie knihy o Leninovi pod pseudonymom. Publikácia, ktorej vydavateľom bol Ústav politických vied SAV, vyšla v akademickom vydavateľstve VEDA. Podľa hovorkyne SAV K. Gálikovej vydanie knihy presadil riaditeľ ústavu Dinuš, a to aj napriek odporu redakčnej rady vydavateľstva. Tým mal stratiť dôveru vedenia akadémie. Potom, čo *Denník N* pripísal autorstvo knihy Blahovi, sa na pokyn vedenia SAV prestala predávať. Toto cenzúrne, ideologicko-politické rozhodnutie Predsedníctva SAV porušilo platnú „Vydavateľskú licenčnú zmluvu“ uzavretú medzi Ústavom politických vied SAV a vydavateľstvom Slovenskej akadémie vied VEDA. V článku III., bod B, odsek 2 zmluvy sa totiž uvádza, že vydavateľstvo VEDA „zabezpečí distribúciu povinných výtlačkov, marketing a predaj publikácie, ktorá je predmetom tejto zmluvy na knižnom trhu, predaj cez E-shop, vo vlastnej predajni a prostredníctvom kníhkupcov a distribútorov v Slovenskej republike“. Vydavateľstvo VEDA bolo teda zaviazané zmluvou k predaju knihy. Napriek tomu knihu prestalo predávať.

Ak pre členov vedenia SAV bola najskôr „problémom“ vedeckosť textu, a to v úplnom súlade s kampaňou *Denníka N*, ktorý písal o agitácii namiesto vedy, tak neskôr to bol úvod (v skutočnosti predslov) knihy a pseudonym. Rýchlo totiž zistili, že kniha spĺňa všetky nároky kladené na vedecké texty. O tom, že kniha nie je vedeckou prácou, rozprával už len režimistický historik D. Kováč.

Podľa vedenia SAV je predslov knihy v rozpore s realitou. P. Šajgalík reagoval na text predslovu, kde sa o Slovensku píše ako o nedemokratickom štáte, že je to „v rozpore so zákonmi tohto štátu. Už z tohto pohľadu je otázne, či je táto kniha objektívne vedecké dielo.“ Pre

Šajgalíka teda nie je rozhodujúci vedecký záver o povahe ponovembrového štátu, ale to, ako ho politicky a ideologicky svojim zákonom vníma a definuje vládnuca trieda. Je to zvláštny prípad prejavu nekritického myslenia u najvyššieho predstaviteľa SAV. Zvolenie pseudonymu vychádzalo z autorovej znalosti slovenského Trestného zákona (č.300/2005 Z. z.), v ktorom sú definované „trestné činy extrémizmu“ a možných následkov z vydania knihy o hlavnej postave buržoáziou kriminalizovaného medzinárodného komunistického hnutia. Pod „trestné činy extrémizmu“ spadá napr. §422 „Prejav sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd“, § 422a až §422c o extrémistických materiáloch alebo § 422d „Popieranie a schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti“. Autor sa preto právom obával postihu. Antikomunizmus je oficiálnou ideológiou vládnuceho režimu od začiatku 90. rokov 20. storočia v Slovenskej i Českej republike. Tvrdiť čokoľvek pozitívne o socializme a jeho predstaviteľoch, zostáva v konfrontácii s antikomunistickou ideológiou a propagandou buržoázneho režimu stále riskantné. Pseudonym, ktorý v rôznych režimoch používali rôzne významné osobnosti, bol teda plne na mieste. Autorský zákon ho umožňuje. Autor má právo rozhodnúť či a ako má byť autorstvo autora pri zverejnení uvedené.

Denník N v súvislosti s vydaním knihy priniesol lživú informáciu, že riaditeľ ústavu politických vied potom, čo malo vyjsť najavo, že sa za pseudonymom skrýva Blaha, odstúpil z funkcie. „Som si istý, že abdikácia súvisí aj s knihou“, povedal P. Šajgalík. Dinušova abdikácia v skutočnosti nijako nesúvisela s vydaním knihy „Lenin a 21. storočie“. Podal ju niekoľko dní pred tým, než *Denník N* vo svojej nenávistnej kampani vytvoril z vydania publikácie kauzu. Z funkcie riaditeľa bol

donútený odstúpiť kvôli zachovaniu existencie ústavu. Vedenie akadémie má totiž právo zlúčiť ho s iným pracoviskom, rozdeliť ho alebo úplne likvidovať. Odstúpil na znak nesúhlasu s dlhoročnými politickými tlakmi spojenými s pôsobením Ľ. Blahu v Slovenskej akadémii vied, ktoré na ústave politických vied vyvolávali strach o jeho ďalšiu existenciu a tým aj straty práce u jeho zamestnancov. O tom, že tento strach nebol neopodstatneným hovorili niektoré konkrétne rozhodnutia, ktoré boli vo vzťahu k Ústavu politických vied SAV prijaté zo strany vedenia Slovenskej akadémie vied (zastavenie doktorandského štúdia neschválením jeho garanta, znižovanie rozpočtu, neschvaľovanie finančnej dotácie na vydávanie niektorých kníh, nezarátavanie niektorých ústavných publikácií do tzv. výkonového hodnotenia). Reálnosť scenára zániku Ústavu politických vied SAV kvôli Blahovi potvrdil na jednom zo zasadnutí ústavu aj podpredseda SAV pre spoločenské a humanitné vedy M. Morovics.

Postoj vedenia SAV voči politickému pôsobeniu Ľ. Blahu, porušil jej politickú neutralitu. Všetky vyhlásenia a výzvy, ktoré boli na jej pôde prijaté, boli v rozpore s uznesením Predsedníctve SAV z júla 2019 o rozdeľovaní vedeckej a politickej činnosti. Tieto dve činnosti nie je možné zlučovať. Podľa členov vedenia SAV sú statusy a vyjadrenie poslanca Blahu „v priamom rozpore s vedeckou činnosťou SAV“, jeho verejné písomné vyjadrenia „ani v jednom bode nenapĺňajú obsah činnosti, na ktorú je SAV zákonom ustanovená“ (list Etickej komisie SAV Ľ. Blahovi). Prečo by však Blahova politická činnosť mala byť v súlade s vedeckou činnosťou SAV? Prečo by mala napĺňať obsah činnosti, na ktorú je SAV zákonom ustanovená? Politická a vedecká činnosť sú predsa dve rôzne oblasti. Jeho verejné politické vyjadrenia sú jedna vec a jeho vedecká práca v SAV vec druhá. V súlade s vedeckou

činnosťou SAV je Blahova vedecká práca, ktorú vykonáva ako akademik, nie politik.

Členom vedenia SAV, z ktorých väčšina je prírodovedcov a technikov, evidentne nie je jasné, že vedecká inštitúcia nie je politický subjekt a nemá priamo vstupovať do politickej činnosti. Nechápu, že nie verejnosť, ale médiá, ktoré vyjadrujú záujem konkrétnych síl v politickom zápase, spájajú Ľ. Blahu so SAV s cieľom poškodiť ho. V tomto prípade špeciálne *Denník N* svojimi článkami o Blahovi a Dinušovi ako „obdivovateľoch komunizmu“. Výzvy, aby Ľ. Blaha zvážil svoje ďalšie pôsobenie na ústave politických vied, sú snahou o pokračujúcu očistu akadémie od nepohodlných osôb, ktorá v podmienkach tohto režimu začala hneď po novembrovom prevrate z roku 1989.

Kedy začneme páliť nepohodlné knihy?

Ľuboš Blaha

Rozpoviem vám svoju osobnú skúsenosť zo Slovenska a posúďte sami, či ešte môžeme hovoriť o Slovensku ako o slobodnej a demokratickej spoločnosti. Odrazím sa od osudov jednej knižky, ktorá si dala za cieľ vyvážene zhodnotiť filozofické dielo Vladimíra Lenina a zamyslieť sa, ktoré myšlienky tohto ruského mysliteľa môžu byť inšpiráciou pre 21. storočie. No chápete – bol spáchaný ideozločin.

Máloktorá odborná kniha na Slovensku spustila takú búrku, ako Lenin a 21. storočie. Niekoľko mesiacov po jej vydaní začiatkom roku 2022 slovenské neoliberálne médiá odštartovali nenávistnú kampaň proti knihe aj autorovi. Nasledovala hysterická reakcia Slovenskej akadémie vied, ktorej vedenie rozhodlo, že kniha sa viac nesmie predávať. Takáto cenzúra tu nebola od roku 1989. Prečo to všetko?

1. Keď vám režimoví cenzori stiahnu z predaja knižku o Leninovi

Údajne som sa previnil tým, že som knižku napísal pod pseudonymom. Ako som v predslove k prvému vydaniu ozrejmil, použil som umelecké meno Peter Vidovan z dobrých dôvodov. Obával som sa, že za knihu o kontroverznom Leninovi ma budú prenasledovať režimové médiá aj režimoví akademici – a moje obavy sa do bodky naplnili.

Inkvizičné metódy Denníka N a jeho náruživej redaktorky Márie Benedikovičovej sa zapíšu do dejín neslobody. Novinárka nielenže vytvárala ilúziu, že použiť pseudonym je na Slovensku niečo ako kriminálny akt, ale navyše kádrovala všetkých, ktorí sa pričinili o vydanie knižky Lenin a 21. storočie.

Riaditeľ Ústavu politických vied SAV Peter Dinuš, ktorý okrem autora nesie na vydaní knižky najväčšie zásluhy, čelil obrovskému tlaku a zakrátko odstúpil zo svojej funkcie na znak protestu proti politizácii Slovenskej akadémie vied. Denník N kádroval ešte aj českého politológa, Vladimíra Proroka, ktorý si dovolil napísať na knižku kladný recenzný posudok.

Sám som zvedavý, aký pohon spustia režimové médiá na Petra Druláka, uznávaného českého politológa, ktorý napísal pre druhé vydanie tejto knižky ešte pozitívnejšiu recenziu, než bola tá Prorokova. Veľmi si jeho slová cením – sú dokonalým zrkadlom pre všetkých insitných politológov, ktorí knižku z tendenčných a oportunistických dôvodov zhadzovali a démonizovali.

Ako napísal Petr Drulák, kniha Lenin a 21. storočie je „psána s příkladnou erudicí ale i srozumitelností, která je u akademických děl spíše výjimkou. I proto by si Slovenská akademie věd, na jejímž pracovišti kniha vznikla a jejímž nakladatelstvím byla vydána, za jiných okolností zasloužila uznání a gratulaci za to, jak podporuje popularizaci výsledků odborného bádání. Přesto SAV gratulovat nelze. Dělá totiž vše proto, aby se kniha k žádnému čtenáři nedostala. To, co se kolem knihy a jejího autora v posledních měsících na Slovensku odehrává je znamením, bohužel nikoliv osamoceným, zesilujícího potlačování

svobody myšlení a vyjadřování ze strany sil a institucí, které se jinak horlivě hlásí k obraně evropských liberální hodnot.“[3]

Je smutné, že Denníku N pri jeho „hone na čarodejnice“ asistovali aj niektorí vedci. Veľa to o nich vypovedá. Slovenská spoločnosť opätovne ucítila závan normalizácie. K politickej teórii sa odrazu vyjadrovali vedeckí pracovníci SAV, ktorí sa v problematike celkom zjavne nevyznajú. Za všetkých spomeňme historika Dušana Kováča, ktorý o marxistickej filozofii nikdy nič odborné nepublikoval, ale napriek tomu ucítil utkvelú potrebu útočiť na knižku v odbore, ktorému sa nikdy nevenoval. Historicky nejde o nič nové. Aj v iných temných érach v slovenských dejinách sa našli vedci, ktorí radi spolupracovali s vládnucim režimom a pomáhali likvidovať nepohodlných intelektuálov. Režim ich za to miloval. História sa, žiaľ, opakuje.

Nejde o prvý prípad normalizačných praktík v „postkomunistickom“ stredoeurópskom priestore: opakovane odkazujem na prípad českého historika Michala Macháčka, ktorý napísal odvážnu knižku o Gustávovi Husákovi a dvere akadémie sa preňho zavreli. Aktuálne čelí podobným inkvizičným praktikám aj významný český filozof Marek Hrubec, ktorého v Českej republike takisto prenasledujú za to, že vo svojich dielach nešíril tie „správne“ režimové myšlienky.

Významný francúzsky filozof Louis Althusser kedysi písal o ideologických štátnych aparátoch, ktoré pomáhajú udržiavať vládnuci režim. Aj v naoko demokratických spoločnostiach sa vytvárajú

[3] Drulák, P.: Lenin podle Blahy. https://casopisargument.cz/?p=44855

mechanizmy indoktrinácie, cenzúry a propagandy, ktoré prakticky znemožňujú substantívnu kritiku systému.[4] Obzvlášť to platí pri autoroch, ktorých dosah na verejnosť má masovejší rozmer. Pokiaľ sa kritika kapitalizmu odohráva v marginálnych vodách akademickej politickej filozofie a osciluje medzi hŕstkou zanietených intelektuálov, pre režim takáto kritika nepredstavuje bezprostrednú hrozbu – preto liberálne demokracie navonok radi umožnia slobodu bádania a vedeckého skúmania. Existujú však hranice. Ak „nebezpečné“ myšlienky začínajú mať masovejšiu podporu a režim sa cíti ohrozený, treba ich okamžite zakázať.

Príkladom je osud knihy Lenin a 21. storočie. Na pokyn predsedu SAV Pavla Šajgalíka bola kniha stiahnutá z predaja, napriek tomu, že záujem o ňu bol enormný. Svedčí to o tom, že knižka mala potenciál zasiahnuť masy a stala sa pre režim hrozbou. Paradoxne – touto hrozbou sa stala najmä po tom, čo ju spopularizoval Denník N a slovenské režimové médiá prostredníctvom svojho inkvizičného vyšetrovania. Dejiny majú irónie v obľube. A obzvlášť veľkou iróniou je, že tí, ktorí Lenina najhlasnejšie odsudzujú za to, ako sa po boľševickej revolúcii správal ku svojim oponentom, sami v boji s oponentmi používajú metódy, ktoré boľševikov tak veľmi pripomínajú.

---

[4] Pozri bližšie Blaha, Ľ.: Matrix kapitalizmu – blíži sa revolúcia. VEDA, Bratislava 2011

2. Kriminalizácia, prenasledovanie, ostrakizácia ... Vitajte v demokracii!

Zámienkou pre útok na knihu Lenin a 21.storočie bola osoba jej autora, ktorý sa okrem písania odborných kníh aktívne venuje ľavicovej politike a roky patrí k hlavným terčom kritiky režimových médií, liberálnych intelektuálov a politických oponentov, ktorí sú aktuálne pri moci.

Útoky začali, odkedy som vstúpil do politiky a otvorene sa prezentoval svojimi ľavicovými a antiglobalistickými názormi. V geopolitike som kritizoval americké vojny a odmietal rusofóbnu propagandu. A navyše – na sociálnej sieti Facebook som sa stal najúspešnejším slovenským politikom s vyše desiatmi miliónmi interakcií ročne. Trest musel prísť. Pre systém som sa stal nebezečný.

Najskôr prišli útoky zo strany policajných zložiek. Režim to skúsil priamou represiou a zastrašovaním. Krátko pred slovenskými parlamentnými voľbami v roku 2020 ma polícia obvinila, že šírim extrémizmus, pretože som sa vyfotil s červenou hviezdou. Vraj som tým obhajoval zločiny komunizmu. To je samozrejme v rozpore s judikátmi Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý stanovil, že tzv. komunistické symboly nemôžu byť apriori vnímané ako obhajoba zločinov režimov, opierajúcich sa o komunistickú ideológiu, pretože tieto symboly majú viacznačný význam a označujú napríklad podporu robotníckeho hnutia, sociálnej spravodlivosti a ďalších pokrokových ľavicových myšlienok. Zároveň ide o symboliku Červenej armády, ktorá slovenské územie oslobodila od fašizmu. Polícia musela svoje obvinenie s hanbou stiahnuť, ale urobila to až niekoľko mesiacov po voľbách. Počas volebnej kampane mohli pravicové médiá veselo písať, že za politickú

stranu Smer-SD kandiduje „poslanec Blaha, obvinený z extrémizmu“. Takto sa likvidujú ľudia s nepohodlnými názormi. A vraj demokracia.

Pred voľbami v roku 2020 prišiel útok aj z akademického prostredia, čo je obzvlášť negustiózne. Predsedníctvo SAV, ktoré je v rukách pravičiarov a liberálov, vydalo vyhlásenie, v ktorom sa dištancovalo od mojich politických vyjadrení. Vedenie SAV sa nevyjadrilo k mojej vedeckej činnosti ako pracovníka na Ústave politických vied SAV, ale k mojej politike. Išlo o bezprecedentný vstup SAV a ťažký závan normalizácie. Proti tomuto kroku vedenia SAV dokonca niektorí vedeckí pracovníci zorganizovali verejný protest, prvý svojho druhu na pôde SAV od roku 1989.

Krátko po voľbách, v ktorých sa k moci dostala pravicová vláda, som bol spolu s ďalším ľavicovým intelektuálom Eduardom Chmelárom, prepustení z Akadémie policajného zboru, kde sme dlhé roky učili. Akadémia policajného zboru patrí pod gesciu Ministerstva vnútra, ktoré mal v tom čase v rukách nominant vládnej strany OĽaNO. Čistky začali. Ocitli sme sa uprostred mccarthizmu 2.0.

Nezaháľala ani SAV. V akadémii sa stupňoval tlak na moje prepustenie. Čelil mu najmä riaditeľ ÚPV SAV Peter Dinuš, ktorý odmietal politické tlaky a chránil nezávislosť ústavu. Vyhrážali sa mu, že zničia ústav, zastrašovali vedeckých pracovníkov. Výsledkom tohto hrubého nátlaku z vedenia SAV boli rôzne politické petície, v ktorých lojálni režimisti z prostredia akadémie vyzývali k môjmu odchodu z SAV.

Pre niektorých vedcov, ktorí sa pridali k takýmto normalizačným tlakom, som mal uršité pochopenie – mali úplne obyčajné ľudské obavy.

Tak ako za čias normalizácie nechceli prísť o prácu, nechceli byť terčom škandalizácie zo strany režimových neoliberálnych médií, nechceli sa stať štvancami. Chceli si len robiť svoju prácu – vedu. Nezávislo a čestne. Predpokladom bolo, aby podpísali výzvu proti Blahovi. Nehneval som sa na nich. Takto totality fungujú – nie každý má povahu na to, aby sa vzoprel. Keď musíte živiť rodinu, nejde o jednoduché životné voľby. Desivé je to, že toto všetko sa dialo a naďalej deje v režime, ktorý si hovorí – slobodný a demokratický. A dialo sa to za potlesku liberálnych médií, ktoré tento nátlak živili a podkurovali.

Nejdem teraz skúmať motiváciu vedenia SAV, kvôli ktorej sa takto spreneverilo svojmu poslaniu. Predseda SAV Pavol Šajgalík má dcéru zamestnanú na riaditeľskom mieste v trnavskom kraji, ktoré ovláda nominant OĽaNO. SAV ako taká závisí od dotácií od vlády. Možno oportunizmus, možno ideologické besnenie, možno strach z odplaty vlády či mediálnej antikampane liberálnych médií. Ťažko povedať. Výsledok bol ten, že tlak sa stupňoval. A v tomto čase malo prísť k vydaniu provokatívnej knihy o Leninovi. Od *toho* Ľuboša Blahu. Vo vydavateľstve Veda, ktoré má pod kontrolou SAV. Je ešte niekto, kto nerozumie, prečo som knižku vydal pod iným menom?

Knižku som napísal pod pseudonymom práve preto, aby som sa vyhol pohonu na moju osobu, ktorý som očakával a ktorý napokon aj tak prišiel. Priatelia z akademickej obce ma varovali, aby som nepísal vyváženú prácu o Leninovi, pretože ma to môže akademicky aj politicky zničiť. Áno, písať objektívne vedecké knihy o Leninovi vyžaduje v stredoeurópskom priestore ešte aj 30 rokov po páde bývalého režimu zásadnú absenciu pudu sebazáchovy – kariérne vám to môže iba uškodiť, tak prečo by ste to robili. Hrozia vám najrôznejšie režimové

sankcie – strata zamestnania, nepriznanie grantov, mediálna izolácia, ostrakizácia, marginalizácia či politický nátlak. A napokon – cenzúra.

3. Sloboda slova je vo vážnom ohrození – už nemôžeme mlčať!

Existuje len jediný dôvod, pre ktorý sa politológ pustí do písania vyváženej knižky o Leninovi. Úcta k pravde. A to je hodnota, ktorá by vo vedeckom svete mala zohrávať primárnu úlohu. Je škoda, že slovenská spoločnosť sa opäť dostala do situácie, kedy sa za pravdu kriminalizujú ľudia, prenasledujú akademici či lynčujú politici. Nech je táto knižka o Leninovi akýmsi budíčkom pre Slovensko – je najvyšší čas zastať sa slobody slova a demokracie, za ktorú sa v roku 1989 štrngalo na námestiach.

Rozumiem tomu, že Lenin je téma, ktorá provokuje. V roku 2009 som ako mladý politológ napísal knižku Späť k Marxovi?, čo takisto mnohí chápali ako provokáciu. Knižka napriek tomu získala viaceré vedecké ocenenia. To, že filozofické práce provokujú, je úplne v poriadku – je to jedna z ich úloh. Majú búrať zabehnuté stereotypy a predsudky, majú ukazovať nové obzory a perspektívy, majú klásť radikálne a nepohodlné otázky. Knižku o Leninovi som písal práve s týmto posolstvom – nie ako politik, ale ako filozof. Ľavicový filozof.

Filozofi nemôžu písať knihy podľa objednávok aktuálneho režimu. Nemôžu sa báť otvárať kontroverzné témy. Nemôžu žiť v strachu, že kvôli svojim názorom prídu o prácu. Áno, Lenin aj v 21. storočí vyvoláva emócie. A režim ho vykresľuje ako číre zlo a nebezpečný extrém. Ale je našou úlohou ako vedcov postaviť sa k jeho dielam

objektívne a nezaujato. Aj keď riskujeme veľa. O tom je filozofia, o tom sú spoločenské vedy. Táto kniha nie je ódou na Lenina, práve naopak – ale zároveň nie je súčasťou lacnej antikomunistickej propagandy, ktorá sa tu bezmyšlienkovito šíri už 30 rokov. V tom je jej „antisystémový“ prvok, ktorého sa režimové ideologické aparáty tak boja.

Keď režimové médiá prišli na to, že za pseudonymom Peter Vidovan sa skrývam ja, svoje autorstvo som nepriznal – zmyslom pseudonymov je predsa to, aby ostal autor knižky v utajení. Písali pod nimi mnohí naši národní buditelia, ale aj významní svetoví filozofi či spisovatelia počas celých dejín – vrátane Lenina. Zahrávať sa so žurnalistami, ktorým chýba vzdelanie aj humor, bolo mimoriadne zábavná etapa tohto kuriózneho príbehu, ale každá zábava jedného dňa musí skočiť. Dnes už každý na Slovensku vie, že autorom knižky som ja a preto ďalej nemá zmysel skrývať svoje autorstvo – ďakujem Denníku N za skvelú investigatívu, málokto tak pomohol popularizácii tejto knižky, ako práve oni.

Peter Vidovan bolo umelecké meno môjho otca. Meno Vidovan odkazovalo na jeho rodnú obec na Záhorí - Vidovany a Vlčkovany boli kedysi samostatné obce, dnes tvoria Dubovce. Práve vo Vidovanoch žili Blahovci po stáročia. Knižku som podpísal pseudonymom svojho otca z vďaky za všetko, čo pre mňa urobil a čo pre mňa znamenal. Milan Blaha alias Peter Vidovan bol významný slovenský novinár a ľavicový intelektuál. Priviedol ma k filozofii a k socialistickým hodnotám. A toto dielo vnímam ako naše spoločné – nesiem v ňom pochodeň, ktorú zapálil môj otec. Ostane navždy v mojom srdci.

Žijeme v temnej ére. Asi najviac pripomína povojnový mccarthizmus v USA, ale podobné príklady cenzúry a prenasledovania iných názorov môžeme nájsť vo všetkých nedemokratických či totalitných režimoch. O to viac sa mi žiada poďakovať všetkým, ktorí našli odvahu a v kauze Blahovej knižky o Leninovi sa postavili proti cenzúre a neslobode. Osobitne ďakujem Petrovi Dinušovi, ktorý obetoval svoju funkciu riaditeľa ÚPV SAV, aby zviedol boj za pravdu a spravodlivosť. Moja vďaka patrí aj známemu slovenskému intelektuálovi Romanovi Michelkovi, ktorý sa významne pričinil o druhé vydanie tejto knižky – po tom, čo bolo prvé vydanie stiahnuté z predaja. Ďakujem aj Petrovi Drulákovi, ktorý napísal o knižke objektívnu recenziu, hoci mohol tušiť, že sa stane okamžite terčom režimových úderiek. Ďalšie vzácne osobnosti, ktorých podporu si veľmi vážim, radšej menovite nespomeniem, aby som im neublížil – Veľký brat číha.

Sloboda slova je vo vážnom ohrození. Nemôžete mať iný názor na vojnu na Ukrajinu, iný názor na to, čo dokázali komunisti v Číne, iný názor na liberalizmus, globalizáciu, Európsku úniu či NATO. Na Slovensku po vypuknutí konfliktu na Ukrajine dokonca zatvorili niekoľko opozičných webov – zámienkou bol boj proti tzv. dezinformáciám či hoaxom. Za tieto čarovné slová vedia cenzori skryť čokoľvek, akýkoľvek iný názor, hodnotiaci úsudok či politický postoj. Prvou obeťou sú radikálne filozofické názory, ktoré vyznáva klasická ľavica – tá je v neoliberálnom a militaristickom režime najväčšou prekážkou.

Trestné výpravy voči osobám s iným názorom sú dnes podobne globalizované, ako ekonomika či kultúra. Na podnet slovenských vládnych predstaviteľov, vrátane Kancelárie prezidentky SR,

ministerstva obrany či dokonca samého predsedu vlády SR Eduarda Hegera bol americký Facebook vyzvaný k tomu, aby sa vysporiadal so Slovákmi, ktorí majú iný názor. Facebooku bol prezentovaný kontroverzný zoznam tzv. ruských trolov, ktorý vytvoril proamerický obchodník, syn jedného zakladateľa firmy Eset. Túto firmu pred niekoľkými rokmi ruské ministerstvo zahraničných vecí obvinilo z toho, že spolupracuje s americkými tajnými službami.[5] Po vypuknutí vojny na Ukrajine bol zverejnený takýto defamačný zoznam, v ktorom som sa hlavnou hrozbou stal ja – dôvod bol môj výtlak na Facebooku. Režim musel zasiahnuť. O niekoľko týždňov mi vypli facebookové konto a nenávratne som prišiel o vyše 180 tisíc sledovateľov. Takto to funguje v slobode a demokracii. Americké súkromné korporácie na podnet skorumpovaných vlád vypínajú kritikov vlády zo sociálnych sietí, na ktorých sa odohráva markantná časť domáceho politického života. Len pripomínam, že akýkoľvek mediálny priestor v televíznych diskusiách mi bol odopretý krátko po voľbách v 2020 – ako podpredseda najsilnejšej parlamentnej opozičnej strany Smer-SD nesmiem chodiť do televíznych či rozhlasových diskusií, vrátane verejnoprávnych médií. Nemám tie správne názory...

Poslanci disponujú podľa judikátov Európskeho súdu pre ľudské práva vyššou ochranou slobody slova, pretože reprezentujú množstvo ľudí a v záujme slobodnej diskusie a demokratickej súťaže je preto nevyhnutné, aby mohli prezentovať akékoľvek svoje názory. O to zábavnejšie pôsobia oficiálne dôvody, pre ktoré ma Facebook vymazal ako poslanca slovenského parlamentu. Kritizoval som bombardovanie

---

[5] https://svet.sme.sk/c/20757283/ruske-ministerstvo-spaja-eset-so-cia-firma-kritiku-odmieta.html

Belehradu v roku 1999 a politikov, ktorí podporujú americké vojny, som označil za amerických mopslíkov. Vraj – dehumanizácia Američanov. Žartoval som o tom, že všade vidím viať ukrajinské vlajočky a sarkasticky som žiadal „upáliť“ toho, kto ukrajinskú vlajočku nevyvesil z okna. Vraj – výzva k násiliu. A tak ďalej. Takúto grotesknú argumentáciu ponúkol Facebook. To je tak, keď sa režim potrebuje zbaviť nepohodlného kritika a chýba fantázia. A tak sa reže a rúbe.

Nie, tomuto sa nedá hovoriť sloboda. Ani demokracia. Ani pri tých najvágnejších kritériách. Prenasledujú nás za naše ľavicové názory, prenasledujú nás za našu kritiku neoliberálnej globalizácie, prenasledujú nás za našu kritiku americkej imperiálnej politiky. Sťahujú z predaja knižky o Leninovi, kriminalizujú červené hviezdy, účelovo blokujú účty na sociálnych sieťach. A v prvom rade – zastrašujú. Chcú zlomiť svojich kritikov a oponentov. Presne tak sa to robilo v 50.rokoch v USA aj sovietskom bloku. Tie časy sú späť. V zamatovom vydaní.

Asi sme všetci tušili, že kapitalizmus nie je o slobode. A že sa raz ocitneme v pozícii disidentov. Ale že režim prestane predstierať slobodu a demokraciu tak rýchlo po roku 1989, to pre mnohých prinieslo určité prekvapenie. Je to tu. Ako bude reagovať ľavica? V rukavičkách? Budeme potichu čakať, kým nám začnú páliť knihy?

K slobode publikovania – cenzúra v 21. storočí

Radoslava Brhlíková[6]

Pôvodne mala táto esej primárne recenzovať knihu Lenin a 21. storočie, pretože som to sľúbila autorovi. Medzitým však vyšlo množstvo iných recenzií, pričom s niektorými sa plne stotožňujem. Súhlasím napríklad so slovami Petra Druláka, že ide o knihu napísanú erudovane a pritom zrozumiteľne aj laikovi, ktorý filozofiu - a marxistickú filozofiu zvlášť - nikdy neštudoval, pričom Drulák vyzdvihuje nielen autorov rozbor národa, internacionalizmu a kozmopolitizmu, ale aj debatu o globalizácii a poukázanie na Leninov dôraz pre prax a zmysel pre realitu a realizmus v domácej a zahraničnej politike, vrcholiaci vo formulácii vlastnej teórii medzinárodných vzťahov v podobe teórie imperializmu, ktorý súčasnej európskej ľavici - najmä v strednej a východnej Európe, ak tu vôbec ešte nejaká zostala - priam osudovo chýba[7]. Podobne sa vo svojej recenzii vyjadril aj Vladimír Prorok, ktorý dodáva, že písať o Leninovi si v dnešných časoch vyžaduje veľa osobnej odvahy a hlbokých znalostí, aby autor nezožal posmech za *„obhajobu neobhájiteľného“*, čo podľa neho autor svojou knihou preukázal. Marek Dobeš k tomu dodáva, že *„radikálnym*

---

[6] Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD. Katedra filozofie a politológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, rbrhlikova@ukf.sk

[7] Pozri recenziu Petra Druláka zverejnenú v internetovom časopise Argument: https://casopisargument.cz/?p=44855re

ľavičiarom sa môže zdať voči Leninovi kniha príliš kritická, pravici, fašistom a antikomunistom zasa príliš málo odsudzujúca... Kniha zvláda túto náročnú tému vyvážene.“[8] Súhlasím aj s konštatovaním Viktórie Gromovej, že autor bez zbytočného okolkovania predkladá holé fakty a podáva výpoveď o dnes kontroverznej osobnosti ľavicového revolučného hnutia, ktorú opisuje ako revolucionára na plný úväzok, podrobne popisuje jeho historický rozvoj a bez pátosu a preháňania približuje jeho myslenie, rozoberá jeho vzťah ku globalizácií a na záver nabáda čitateľov k poučeniu sa, čím sa v plnej miere preukázala jeho odbornosť[9]. A súhlasím aj s Pavlom Dinkom, ktorý o knihe podal vyčerpávajúce svedectvo, že táto kniha v žiadnom prípade nie je obhajobou Lenina, ale je skôr pokusom túto osobnosť - lebo Lenin osobnosťou nepochybne bol - ruského a svetového komunizmu zhodnotiť bez predsudkov[10]. Ja už len skromne dodávam, že kniha zaujme nielen odbornou erudíciu autora, zrozumiteľným jazykom, skvelou interpretáciou Leninových myšlienok a názorov, ale aj oživovaním zaujímavých, často zabudnutých faktov z Leninovho života, ktoré – aspoň u mňa – spôsobujú, že čitateľ priam cíti atmosféru daného

---

[8] Pozri recenziu Mareka Dobeša zverejnenú na stránke internetového časopisu Polemag: https://polemag.sk/lenin-a-21-storocie-pohlad-na-knihu/

[9] Pozri vskutku krátku recenziu Viktórie Gromovej na stránke Vecí verejných: https://veci-verejne.sk/recenzia-na-knihu-od-petra-vidovana-lenin-a-21-storocie

[10] Pozri recenziu Pavla Dinka Nad knihou Petra Vidovana (Ľuboša Blahu) Lenin a 21. storočie. Opakovať Lenina? Nie! Začať úplne odznova! na stránke https://veci-verejne.sk/nad-knihou-petra-vidovana-lubosa-blahu-lenin-a-21-storocie-opakovat-lenina-nie-zacat-uplne-odznova

obdobia a má pocit akoby opísané udalosti priamo práve prežíval, akoby bol prítomný pri tom, ako sa Lenin háda a vysvetľuje svoje postoje Trockému, Kamenevovi, Krupskej či Zinovievovi. Mnohé z prezentovaných Leninových myšlienok a úvah sú platné, aktuálne a aplikovateľné aj v 21. storočí, stačí len zacitovať *„...doslova niekoľko stoviek miliardárov a milionárov drží vo svojich rukách osud celého sveta.“*[11] Kniha mnohé objasňuje a zároveň vyvoláva mnohé otázniky a je na každom jednom čitateľovi urobiť si o nej vlastný, slobodný názor.

To ma privádza k druhému cieľu tejto eseje, a to je zamyslenie sa nad slobodou publikovania v 21. storočí, keďže práve táto kniha vyvolala búrlivé, vášnivé a nenávistné diskusie, podnietené tzv. mainstreamovými médiami, zastúpenými neoliberálnym Denníkom N, ktorý rozpútal doslova pohon na autora. Táto štvavá mediálno-politická kampaň viedla k strachopudskému a do určitej miery aj škodoradostnému rozhodnutiu vedenia Slovenskej akadémie vied (SAV) stiahnuť knihu z distribúcie a zakázať predaj tejto výsostne odbornej publikácie, pričom nebola hodnotená samotná kniha a jej obsah, ale osoba jej autora. Som presvedčená, že osoba Lenina a jeho myšlienky a názory na štát, kapitalizmus, imperializmus a usporiadanie spoločnosti v tomto prípade nehrali žiadnu rolu. Lenin, jeho myslenie a jeho rola v svetových dejinách je legitímnou výskumnou témou všade vo svete, zaoberajú sa ním známe zahraničné, aj americké a západoeurópske vedecké a akademické pracoviská. Píšu o ňom tak historici, filozofi, politickí vedci, ako aj sociológovia či novinári ako Lars T. Linth,

[11] Pozri: Vidovan, P. Lenin a 21.storočie, s. 8.

August H. Nimtz, Kevin B. Anderson, Paul Johnson, Eric Hobsbawm, Tariq Ali, Michael Swanson, Tamás Krausz, Balint Bethlenfalvy, Louis Althusser, Robert Payne, Slavoj Žižek a mnohí ďalší[12]. To, čo v tomto konkrétnom prípade prekáža, je osoba autora, ktorý si dovolil z obavy z reakcie, ako sa ukazuje oprávnenej, napísať a vydať knihu pod pseudonymom, čo je absolútne normálne a legitímne - vo svete sa s tým stretávame pomerne často - a ktorý je verejne známy nielen svojou vedeckou a akademickou činnosť, ale predovšetkým svojou politickou činnosťou, avšak podľa neoliberálnych moralizátorov a strážcov jedinej pravdy - po novom tzv. „elfov"- tej správnej neoliberálnej, respektíve progresívno-centristickej, stojí na nesprávnej strane pomyselnej barikády. Preto ho treba zastaviť, zosmiešniť, zatvoriť mu ústa, nedovoliť mu publikovať, zabrániť mu vedecky bádať a navyše spáchal zločin, lebo si dovolil použiť pseudonym. Napriek tomu sa však ani vedeniu Slovenskej akadémie vied, ani Denníku N nepodarilo zabrániť tomu, aby sa kniha medzi čitateľov dostala. Nový vydavateľ knihu vydal, predáva sa prostredníctvom internetových portálov, alternatívnych médií a malých kníhkupectiev[13], no cenzúru zo strany

---

[12] Len internetový obchod Amazon.com ponúka na svojej stránke niekoľko desiatok kníh s touto tematikou.

[13] Ukazuje sa, že v tomto prípade sa cenzori zo SAV a Denníka N prepočítali, pretože zabudli na staré známe porekadlo, že zakázané ovocie najviac chutí. Knihe urobili obrovskú reklamu a promo. Vyvolali po nej nevídaný záujem čitateľov, keďže podľa vydavateľa sa naozaj rýchlo vypredáva, a preto sa pripravuje ďalšia dotlač. Ak by sa knihe zo strany Denníka N a následne SAV nevenovala taká negatívna pozornosť, s najväčšou pravdepodobnosťou by si výsledky tohto bádania prečítala úzka skupina filozofov a akademikov. Nikdy by si nenašla cestu k takému

SAV vystriedala cenzúra ekonomická spolu s kultúrou vymazávania (cancel culture)[14], keďže najsilnejší hráči v oblasti distribúcie a predaja kníh ako Martinus a Panta Rhei knihu predávať odmietli a meno autora sa v ich databázach nenachádza[15].

Prípad Ľuboša Blahu je skôr výnimkou ako pravidlom otvoreného, verejného cenzurovania, zosmiešňovania a kultúry vymazávania vedeckej publikácie[16]. Teda takého cenzurovania vedeckého bádania,

---

širokému okruhu čitateľov z rôznych profesií, s rôznym vzdelaním a svetonázorom.

[14] Cancel culture alebo kultúra vymazávania k nám preniká z anglosaského sveta a úzko súvisí s tzv. politickou korektnosťou. Možno ju charakterizovať ako jednokoľajné myslenie, ktoré núti popierať históriu, alebo, čo je ešte horšie, prepisovať ju v zmysle dnešných kategórií. Ide o ideologickú kolonizáciu, ktorá neponecháva priestor slobode prejavu a ktorá invazívne preniká do mnohých oblastí vrátane verejných inštitúcií. Kultúra vymazávania môže pod zámienkou tzv. „rozmanitosti" v skutočnosti vyústiť do zrušenia zmyslu pre akúkoľvek identitu. V praxi sa prejavuje odstraňovaním sôch historických osobností, ostarkizáciou a zosmiešňovaním kritikov súčasného neoliberálneho systému až k ich vymazávaniu z verejných databáz v zmysle: ak ho/ju nemožno nájsť v databázach vrátane internetu, tak neexistuje.

[15] Kultúra vymazávania postihla Ľuboša Blahu hneď dvakrát. Nielenže ho ako autora odborných vedeckých publikácii nemožno nájsť v databázach spomenutých kníhkupectiev, ale sociálna sieť Facebook jeho ostro sledovaný účet jednoducho vymazala.

[16] Pri príležitosti výročia 17. novembra, Dňa boja za slobodu a demokraciu, bol publikovaný otvorený list akademických pracovníkov, adresovaný vedeniu Trnavskej univerzity v Trnave, v ktorom sa akademici zastávajú svojho kolegu Mgr. Mária Schwarza, PhD., voči ktorému rozpútal Denník N podobnú nenávistnú kampaň ako v prípade Ľuboša Blahu, s cieľom vyvinúť na univerzitu tlak, aby obmedzila jeho pedagogické a poradenské aktivity na univerzite len preto, že v rámci svojej prednášky

o ktorom sa dozvie aj verejnosť. Ide o extrém, odohrávajúci sa za silného potlesku neoliberálnej intelektuálnej menšiny, študentov, mainstreamových médií a predstaviteľov orgánov štátnej moci, ktorí takéto konanie podporujú, ba dokonca až vyžadujú. Extrém, ktorý je ale príznakom zosilňujúcej sa kampane na potláčanie slobody myslenia a prejavu zo strany práve tých síl a inštitúcii, ktoré hlasno a horlivo vyzývajú a aktívne sa – svojím spôsobom – podieľajú na obrane európskych liberálnych hodnôt. Ale len tých hodnôt, ktoré oni považujú za jedine správne, ostatné sú podľa nich dezinformácie, fake news a najnovšie hoaxy. Robia tak napriek tomu, že podľa článku 26 Ústavy

---

prezentoval svoje legitímne vedecké pohľady na povahu rodiny a manželstva, čo sa nepáčilo dvom študentkám, ktoré sa naňho preto sťažovali. Autori otvoreného listu uvádzajú, že hoci je kritická diskusia nutnou kvalitou slobodnej spoločnosti a médiá pri tom hrajú kľúčovú úlohu, médiá a mediálny tlak nemôžu určovať obsah akademického a pedagogického procesu. Každý mediálny tlak na vedenie akademickej či univerzitnej inštitúcie s cieľom obmedziť akademika alebo pedagóga, ktorý v rámci výučby uvádza úplne legitímne, avšak podľa médií ideologicky nevyhovujúce náhľady, vytvára škodlivú atmosféru pre plné užívanie akademickej slobody a jej prínos a prospech pre spoločnosť. Takýto tlak nebol vyvíjaný a nebol by ani akceptovaný na stredovekých univerzitách, je preto neprijateľný v systéme, ktorý sám seba označuje za liberálnu demokraciu. Médiá na Slovensku si však zvykli kádrovať a určovať, čo kto môže a nemôže. Veľmi dobre si uvedomujú, aké negatívne dôsledky má ich činnosť na fungovanie dôležitých spoločenských inštitúcii. Tieto negatívne dôsledky, až po ekonomickú a fyzickú likvidáciu konkrétnej osoby jej mediálnou stigmatizáciou, sú práve cieľom ich činnosti. A preto možno konštatovať, že Petrusekovo tvrdenie, že edukačný systém je takmer totálne kolonizovaný politickým, a dnes najmä ekonomickým systémom a nepriamo najvplyvnejším tvorcom ideí – systémom mediálnym, sa plne potvrdzuje. Avšak mediálny systém kolonizuje ten edukačný už priamo. (Hrubec, M. – Kopecký, M. (eds.) NOVÁ VĚDECKÁ ÉRA? Od byrokratické komerce ke kreativitě ve veřejném zájmu. s. 29)

Slovenskej republiky je cenzúra zakázaná, že sloboda prejavu a právo na informácie majú byť zaručené a že každý občan Slovenskej republiky má *„právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo inak, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu“*[17], nehovoriac o rôznych medzinárodných ľudskoprávnych dokumentoch, ktoré Slovenská republika akceptovala a zaviazala sa dodržiavať. Organizujú a zakladajú rôzne komisie a výbory, na ktorých sa radia ako legislatívne až na európskej úrovni obmedziť slobodu prejavu a zaviesť orwellovskú cenzúru v prospech jedinej pravdy, aby nikto v rámci slobodnej diskusie nemohol spochybňovať neoliberálnu demokraciu a jej hodnoty.

Cenzúra je vo všeobecnosti chápaná ako kontrola a potláčanie publikácii, prejavov a iných verejných aktivít v snahe vylúčiť všetko, čo sa pokladá za morálne alebo politicky neprijateľné. A zdá sa, akoby sa pre neoliberálnu demokraciu, resp. ordoneoliberalismus[18] po dvoch rokoch pandémie COVID 19 spojenej so sústavným obmedzovaním základných ľudských práv, najmä však zužovaním priestoru pre slobodu myslenia a vyjadrovania, pod zámienkou vyššieho dobra v zmysle ochrany verejného zdravia, všetko, čo s ňou polemizuje, kritizuje jej fungovanie a nastavenie systému, stalo politicky neprijateľné. Pritom v rámci spoločenských vied je čo skúmať a kritizovať, keďže práve

---

[17] Pozri Tretí oddiel, Politické práva, článok 26 Ústavy Slovenskej republiky

[18] Ordoneoliberalismus sa interpretuje ako štátnym poriadkom presadzovaný neoliberalizmus. Takýto politický poriadok je podľa môjho názoru dnes charakteristický pre politické systémy euroatlantického priestoru a systém Európskej únie.

definícia neoliberálnej demokracie sa zredukovala do kategórii pozorovateľného správania, na prieskumy momentálnej verejnej mienky, čo viedlo k tomu, že neznamená a nikdy neznamenala (snáď s výnimkou Švajčiarska) samosprávu ľudu v zmysle vlády ľuďom, či ľudovlády, ale stala sa len krycím menom na oklamanie más v boji o moc medzi konkurujúcimi si oligarchami a nimi vybranými jednotlivcami, vydávaných za elity, prostredníctvom všeobecných volieb, ktoré sú považované za civilizovanejší spôsob výmeny vo funkciách štátnej správy, ako fyzická likvidácia, často praktizovaná v minulosti. Pojem demokracia tak stratil svoj pôvodný význam. Dnes v podstate znamená to, čo sa deje v tzv. demokratických politických systémoch vyspelého západu v podobe mechanizmu výmeny reprezentácie pri moci vo vedení štátu a Európskej únie. Režimy, ktoré sami seba lichotivo nazývajú liberálnymi či neoliberálnymi demokraciami, možno skôr definovať ako liberálne oligarchie s nábehom na zavedenie totalitného systému orwellovského typu, v ktorom vojna je mier, sloboda je otroctvo a nevedomosť je sila. Prestáva platiť Millovo presvedčenie, že názor patrí všetkým, a preto je jeho potlačovanie zločinom spáchanom na celom ľudstve i na nasledujúcich generáciách[19].

V akademickom prostredí sa už od vzniku prvých akadémii a univerzít očakáva sloboda bádania, výskumu, vývoja, umeleckej a ďalšej tvorivej činnosti, sloboda výučby, spočívajúca na otvorenosti k rôznym vedeckým názorom, vedeckým a výskumným metódam a umeleckým smerom, kritická, diskusia, ako aj sloboda zverejňovania

[19] Pozri: Mill, J. S. O slobode, s. 22

a publikovania výsledkov vedeckej a tvorivej činnosti. Zmyslom a poslaním akademického prostredia, univerzít a akadémii vied je slobodne skúmať, slobodne vyučovať a slobodne publikovať o všetkých témach ľudského záujmu. Akademici majú povinnosť a právo ponúkať, spochybňovať a diskutovať o rôznych pohľadoch na svet, na človeka a spoločnosť. Majú právo a povinnosť kultivovať spoločnosť prostredníctvom skutočnej intelektuálnej konfrontácie a spochybňovania a nie povinnosť potvrdzovať osobné hodnotové preferencie. Avšak vždy je tu nebezpečenstvo, najmä v spoločenských vedách, že sa vyskytne dominácia jedného prúdu nad ostatnými. Tento si potom všíma len určité vybrané rysy, identifikované ako nadčasové a ostatné potláča ako historickú náhodu. Vlastné tvrdenia vyhlasuje za večné a nemenné, univerzálne zákonitosti, v skutočnosti tak len maskuje arbitrážny a mocenský charakter takejto voľby. Takýmto spôsobom sa potom aj všeobecne akceptované spoločenské inštitúcie, normy a poznatky, považované za prirodzené a racionálne, nastoľujú len v dôsledku potláčania a umlčiavania alternatív.

Do toho vstupuje aj komercionalizácia vedeckého bádania a publikovania[20] – teda zverejňovania jeho výsledkov tak, ako o tom hovorí vo svojej eseji *Európsky univerzalizmus* Immanuel Wallerstein alebo kolektív autorov publikácie *Nová vedecká erá?*. Tá vlastne transformuje vedca na podnikateľa vo vede, ktorý si musí získavať financie na svoju činnosť prostredníctvom grantov a z iných zdrojov. To ho robí silne závislým na projektovom financovaní, ktoré malo pôvodne slúžiť ako doplnkové. Preto je tlačený do toho, aby svoj výskum

[20] Tu mám na mysli výlučne oblasť humanitných a spoločenských vied.

orientoval výlučne na okamžitý zisk a prínos, čo vedie k tomu, že publikované sú len tie výsledky, ktoré získajú dostatočné finančné prostriedky[21] a získajú ich práve preto, že korešpondujú s práve nastavenou spoločenskou ideológiou[22]. Alternatíva je takýmto spôsobom cenzurovaná a verejnosť, spoločnosť je o ne ochudobnená.

Osobitnou kategóriou sú kritériá a požiadavky stanovované samotnými akademickými inštitúciami z dôvodu nutnosti získavania oficiálnej certifikácie a akreditácie zo strany štátnych inštitúcii, pričom podmienky na získanie takej certifikácie a akreditácie sú často nekvalifikované, neaplikovateľné a zmätočné, nalinkované štátnymi úradníkmi a politikmi. Myslím tým vyhodnocovanie práce vedca v humanitnej a spoločenskovednej oblasti podľa kritérií časopiseckých databáz, vlastnených často súkromnými firmami, založené na posudzovaní toho, koľko článkov publikoval/a v scopusovom, WOS-ovom, kvartilovom alebo decilovom časopise, najlepšie v zahraničí

---

[21] Tie môžu pochádzať tak z verejnej, ako aj zo súkromnej sféry. Verejné prostriedky sú poskytované zo štátneho rozpočtu, čo znamená, že vedecké bádanie a publikovanie je podmienené získaním grantu v rôznych grantových schémach. Cenzúra tu môže fungovať tak, že určité žiadosti o grant tento nezískajú, pretože jednak sú verejné zdroje obmedzené, jednak sú subjektívne posudzované vybranými posudzovateľmi a jednak musia spĺňať ideologické videnie štátneho byrokratického aparátu. Pri súkromných grantoch je to podobné, no znásobené individuálnymi záujmami donora finančných prostriedkov.

[22] Nehovoriac o tom, že nutnosť podrobiť sa byrokratickej tortúre v podobe uchádzania sa o grant vypĺňaním rôznych formulárov a zháňaním rôznych potvrdení o kvalite a kompetenciách v byrokratmi ustanovenom časovom limite výrazne obmedzuje samotný čas, venovaný vedeckej činnosti. S tým úzko súvisí aj normatívne prispôsobenie sa – vrátane politického – grantovým hodnotiacim panelom a schémam.

a v anglickom jazyku. Kto publikuje vo francúzštine, nemčine, ruštine, španielčine, slovenčine, maďarčine, nie je zachytený v „uznávaných" databázach[23], a teda je v podstate *no name* akademikom. S tým úzko súvisí problém tlaku na kvantitu publikovania a zároveň problém obmedzeného časového limitu na prípravu a prácu na časopiseckom výstupe, čo tiež viedlo k vytvoreniu fenoménu tzv. klonovania výsledkov, čo znamená, že výsledky výskumu sa nepublikujú súhrnne ako kompaktný celok, ale čiastkovo a postupne vo viacerých časopisoch, čím sa vlastne komplexný vedecký výskum fragmentuje a rozptyľuje. Ďalej je to vynucovanie citácií a vytváranie citačných kartelov, čo znamená, že časopis, v ktorom by vedec chcel výsledky svojej práce publikovať, si ako podmienku často dáva požiadavku, koho presne musí autor vo svojom článku citovať. Sofistikovanejšou stratégiou je citačný kartel, v rámci ktorého sa skupina vedcov, pracovísk alebo časopisov dohodne, že sa budú navzájom vo svojich prácach vedome, účelovo, nadmerne a neodôvodnene citovať, čím si vedome zvyšujú počet citácii a citačné indexy jednotlivcov alebo časopisov[24].

Menovala som len gro problémov, s ktorými sa vedec v humanitných a spoločenských vedách stretáva. Všetky tieto problémy a obmedzenia v súhrne možno podľa môjho názoru označiť za novodobý typ cenzúry,

---

[23] Ešte raz zdôrazňujem, nejde univerzitné databázy či databázy renomovaných svetových knižníc – teda verejné inštitúcie, ale sú to databázy súkromné, ako je napríklad aj na Slovensku monopolne preferovaný SCOPUS.

[24] Pozri: Hrubec, M. – Kopecký, M. (eds.) Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativitě ve veřejném zájmu, s. 36.

pretože objektívne nútia autora buď k autocenzúre, kedy v záujme publikovania sám cenzuruje a koriguje vlastnú prácu v zmysle prevládajúcej politickej ideológie, alebo neúčelne do nej dopĺňa odkazy na práce autorov, s ktorými on sám síce nepracoval, ale vyžaduje to od neho časopis, redakčná rada, redaktor či posudzovateľ, ktorý nenapíše pozitívny posudok, pokiaľ jeho práca nebude v recenzovanom príspevku odcitovaná, alebo môžu nastať obe opísané situácie spolu. Cenzúra sa prejaví aj vtedy, ak je výstup podrobený zo strany recenzenta účelovo takej kritike, že ju žiaden časopis či vydavateľ nebude ochotný uverejniť či vydať. A napokon cenzúra ekonomického charakteru selektuje na základe vlastných kritérií, ktorý výskum finančne podporí a ktorý nie, keďže zdroje, o ktoré sa vedec ako podnikateľ s vedou môže uchádzať, sú obmedzené.

Možno teda konštatovať, že napriek deklaratórnym vyhláseniam o slobode prejavu, o slobode na vlastný názor, o slobode vedecky bádať a o výsledkoch takéhoto bádania informovať prostredníctvom publikovania a najmä o zákaze akejkoľvek cenzúry, táto nakoniec v takej alebo onakej forme v 21. storočí naďalej pretrváva tak vo verejnom priestore[25], ako aj v oblasti akademickej.

[25] Dnes už dokonca pod hrozbou trestného stíhania nie je možné niektoré názory verejne prezentovať a šíriť.

Ediční poznámka

Některé ze zde publikovaných článků byly již publikovány. Děkujeme za možnost je přetisknout. Konkrétně první článek byl publikován v Literárních novinách (17. 12. 2021), články Petra Druláka a Emila Višňovského v časopisu !argument (20. 12. 2021 a 15. 11. 2021), část článku Ladislava Hohoše v Novém slovu (7. 1. 2022), článek Daniela Veselého v Britských listech (9. 12. 2021), článek Marka Hrubce v publikaci Věda a akademická svoboda v nebezpečných časech (M. Profant a M. Brabec, eds., Praha: Epocha 2023), část článku Martina Brabce v publikaci K nové vědecké éře (M. Hrubec a E. Višňovský, eds, Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2023) a text Luboše Blahy v publikaci Lenin a 21. storočie (Peter Vidovan; Bratislava: R Free Press 2022). Některé z těchto textů autoři aktualizovali pro potřeby tohoto vydání.

Cenzura a represe v akademickém prostředí

Jan Klán, editor

Recenzovali:
Prof. Jan Campbell
Ing. Lubomír Vacek, CSc.

Grafická úprava a sazba:
Bc. Václav Špíral

Redakce:
Mgr. Jiří Boháček, Dr.

Publikoval:
Institut české levice, z. ú.
Praha, 2023

ISBN 978-80-908974-1-0 (online, pdf)